

I N F O R M A C I J A

o

Konkurentnosti ekonomije u Bosni i Hercegovini

Uvod.....	3
1. Konkurentnost u Bosni i Hercegovini.....	4
Konkurentnost industrije	8
Izvozna konkurentnost	11
2. Životni standard u Bosni i Hercegovini i održivost deficita tekućeg računa	13
Životni standard.....	13
Održivost deficita tekućeg računa	16
3. Konkurentnost finansijskog sektora.....	18
4. Konkurentnost privlačenja stranih direktnih ulaganja	21
5. Konkurentnost tržišta rada, obrazovanje i kvalitet radne snage.....	25
Obrazovanje – kvalitet radne snage	25
Produktivnost rada.....	27
6. Fiskalno opterećenje privatnog sektora.....	29

Uvod

Informacija o konkurentnosti ekonomije u Bosni i Hercegovini izrađuje se jednom godišnje, te se prvenstveno fokusira na analizu nivoa konkurentnosti u Bosni i Hercegovini po pitanjima industrije, vanjske trgovine i investicija kao ključnih elemenata za jačanje životnog standarda i vanjske održivosti zemlje.

Cilj informacije je identifikovati značaj konkurentnosti u Bosni i Hercegovini kroz identifikaciju nekoliko ključnih aspekata, te praćenje progressa ostvarenog u proteklom periodu. Detaljna analiza potreba za pojedinačnim reformama bi trebala biti dio znatno obimnijeg strateškog dokumenta i prevazilazi dimenzije ovog informacije. U svakom slučaju, glavni cilj analize je da utvrdi hitnost potrebe za reformama i djelomično ukaže na glavne probleme vezane za konkurentnost u Bosni i Hercegovini.

1. Konkurentnost u Bosni i Hercegovini

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD) je međunarodnu konkurentnost definisao kao sposobnost zemlje da u slobodnim i ravnopravnim tržišnim uslovima proizvodi robe i usluge koje prolaze test međunarodnog tržišta što bi u konačnici trebalo rezultirati povećanjem realnog dohotka odnosno životnog standarda njenih građana. Kao što se vidi iz definicije, povećanje životnog standarda građana se nameće kao glavni cilj unaprijeđenja konkurentnosti. U makroekonomskom smislu ključne pretpostavke za razvoj konkurentnosti su održiv i dugoročan ekonomski rast, te izbalansiran trgovinski i tekući račun kako bi se manje osjetile fluktuacije na međunarodnom tržištu kapitala. Prilikom same analize konkurentnosti jedne zemlje potrebno je imati u vidu tri dimenzije međunarodne konkurentnosti koje određuju zašto su neke zemlje više a neke manje konkurentne.

Cjenovna konkurentnost predstavlja fundamentalnu odrednicu međunarodne konkurentnosti jedne zemlje i prije svega se odnosi na cijenu rada (*unit labor costs - jedinični troškovi rada*). Ako se produktivnost definiše kao nivo proizvodnje po zaposlenom jasno se može zaključiti da su kupni troškovi rada predstvaljaju jednu od ključnih determinanti međuanrodne konkurentske pozicije zemlje.¹ Cjenovna konkurentnost također zavisi i od cijene proizvoda i usluga koje određena zemlja plasira na izvozna tržišta (*terms of trade –izvozne cijene/uvozne cijene*).

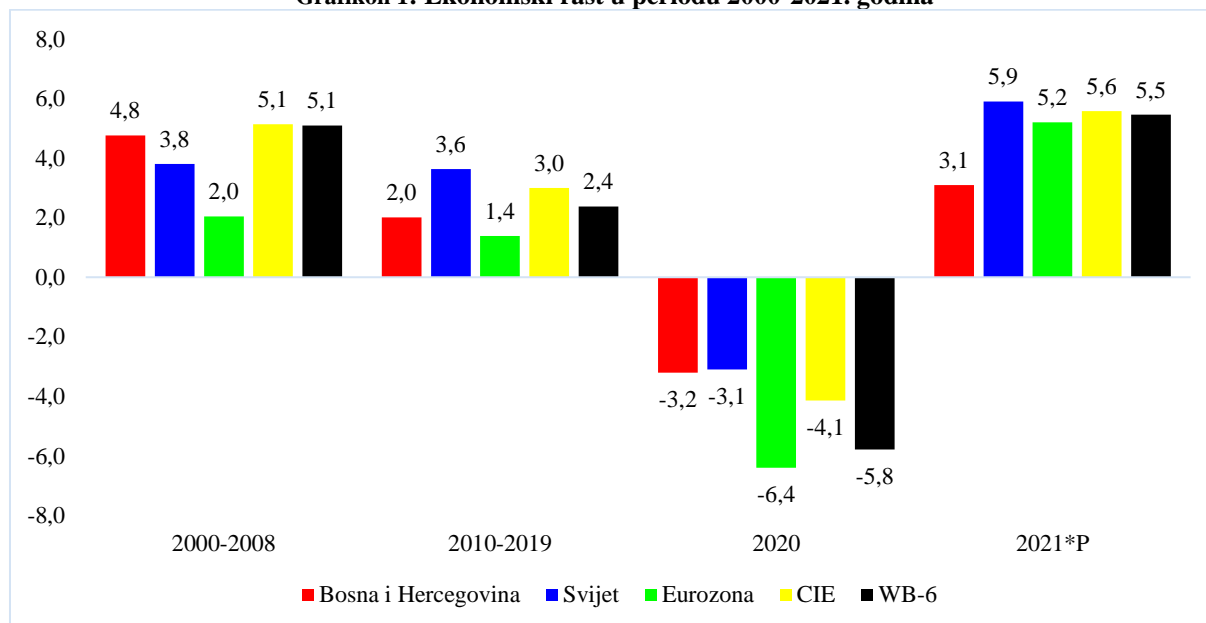
Drugu veoma bitnu dimenziju konkurentnosti predstavlja takozvana ne-cjenovna (*non-price competitiveness*) ili strukturalna konkurentnost koja se odnosi na komparativne prednosti koje pojedine zemlje imaju u proizvodnji pojedinih proizvoda u odnosu na ostale zemlje.

Treća dimenzija međunarodne konkurentnosti se odnosi na sposobnost jedne zemlje u privlačenju faktora proizvodnje kao što su visoko-kvalifikovana radna snaga, razvoj inovacija i možda najbitnija, sposobnost u privlačenju stranih direktnih investicija. Na bazi trenutno raspoloživih podataka može se zaključiti da su zemlje Zapadnog Balkana kroz proces ekonomskih reformi uspjele da se integriraju u globalne trgovinske tokove, povećaju udio privatnog sektora i u određenoj mjeri izgrade institucije tržišne ekonomije. Kao rezultat ovih reformi može se konstatovati da su zemlje Zapadnog Balkana pa i Bosna i Hercegovina u periodu do izbivanja svjetske ekonomske krize ostvarile relativno dobar nivo makroekonomske stabilnosti koji se manifestovao prilično solidnim stopama ekonomskog rasta u periodu prije izbivanja globalne finasijske krize. Tako je u periodu 2000-2008. godina prosječna stopa ekonomskog rasta u regionu i Bosni i Hercegovini iznosila oko 5% na godišnjem nivou.

---

¹ Detaljnija analiza produktivnosti u Bosni i Hercegovini, jediničnim troškovima rada i poreskom opterećenju na rad u poređenju sa ostalim zemljama se nalazi u posebnom poglavlju ovog izvještaja.

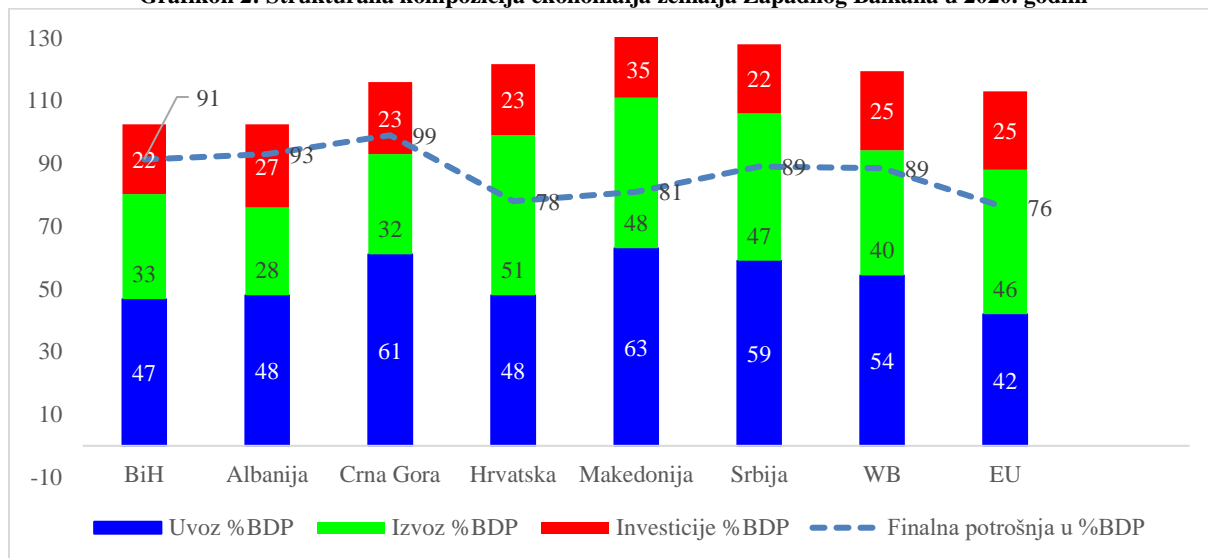
Grafikon 1: Ekonomski rast u periodu 2000-2021. godina

Izvor: IMF (International Monetary Fund)

Međutim, vrijedi također istaći da ovaj ekonomski rast nije bio niti dugoročan i održiv, pošto se uglavnom zasnivao na povoljnom vanjskom finansiranju. Struktura ekonomskog rasta tokom ovog relativno uspješnog perioda ukazuje da je isti uglavnom bio zasnovan ja povećanju domaće tražnje kroz porast potrošnje i u manjoj mjeri investicija, dok je trgovinski bilans uglavnom imao negativan doprinos ekonomskom rastu. Međutim, izbijanje svjetske ekonomske krize u 2008. godini koji se manifestovao slabljenjem izvozne tražnje i priliva kapitala iz vana rezultirao je značajnim slabljenjem ekonomskog rasta naročito u zemljama regiona i Bosni i Hercegovini. Naime, prema raspoloživim podacima IMF-a za period 2010-2019. godina, prosječna stopa ekonomskog rasta u zemljama regiona iznosila je 2,4% a u Bosni i Hercegovini oko 2%. Period relativno povoljnih globalnih ekonomskih prilika naglo je prekinut početkom 2020. godine usljed širenja globalne pandemije virusa Covid 19. Širenje globalne pandemije imalo je veoma negativne ekonomske posljedice a manifestovalo se istovremenim padom agregatne ponude i agregatne tražnje. Prema trenutno raspoloživim podacima IMF-a širenje virusa Covid 19 dovelo je do globalnog pada BDP- pri čemu je pad BDP-a u zemljama regiona iznosio oko 5% a u Bosni i Hercegovini oko 3% u odnosu na prethodnu godinu. Kako svjetska kriza, tako i Covid kriza su ukazale na sve ranjivosti ekonomija zemalja regiona. Statistički pokazatelji ukazuju da u ovim zemljama nije napravljen iskorak kada je u pitanju strukturalna kompozicija i međunarodna konkurentna pozicija ovih zemalja. Pregled strukturne kompozicije navedenih zemalja regiona i Bosne i Hercegovine prikazan je na grafikonu ispod.

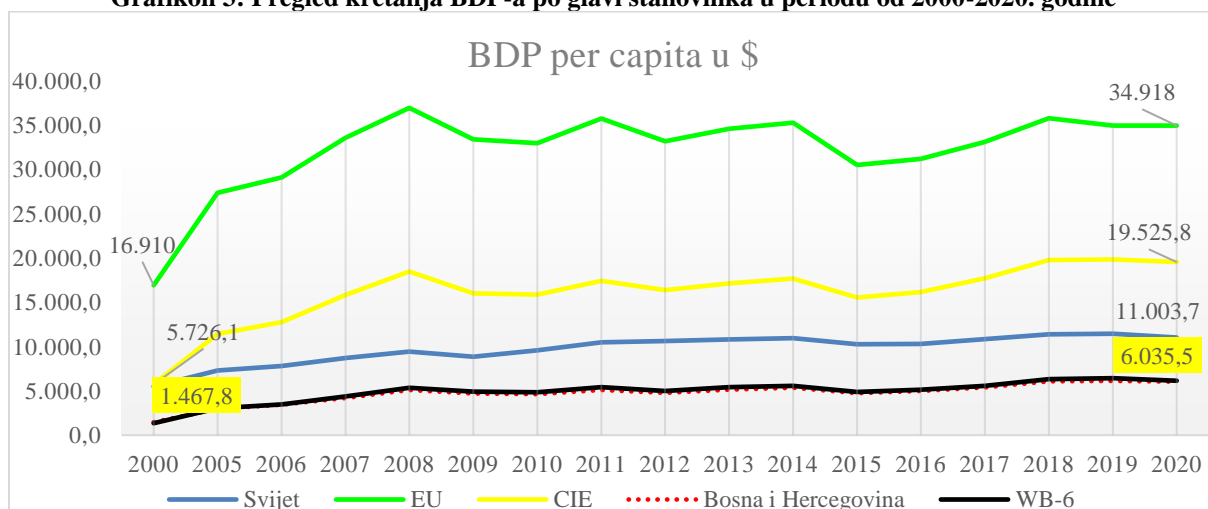
Grafikon 2: Strukturana kompozicija ekonomija zemalja Zapadnog Balkana u 2020. godini

Izvor: Svjetska Banka

Ključni pokazatelj niskog nivoa međunarodne konkurentnosti u svim zemljama Zapadnog Balkana pa i Bosni i Hercegovini predstavlja nizak životni standard građana. Grafikom ispod na kom se nalazi komparativni prikaz kretanja BDP-a po glavi stanovnika jasno ilustruje da zemlje zapadnog Balkana i Bosna i Hercegovina po pitanju životnog standarda građana u velikoj mjeri zaostaju ne samo za zemljama EU nego i za zemljama CIE.

Grafikon 3: Pregled kretanja BDP-a po glavi stanovnika u periodu od 2000-2020. godine

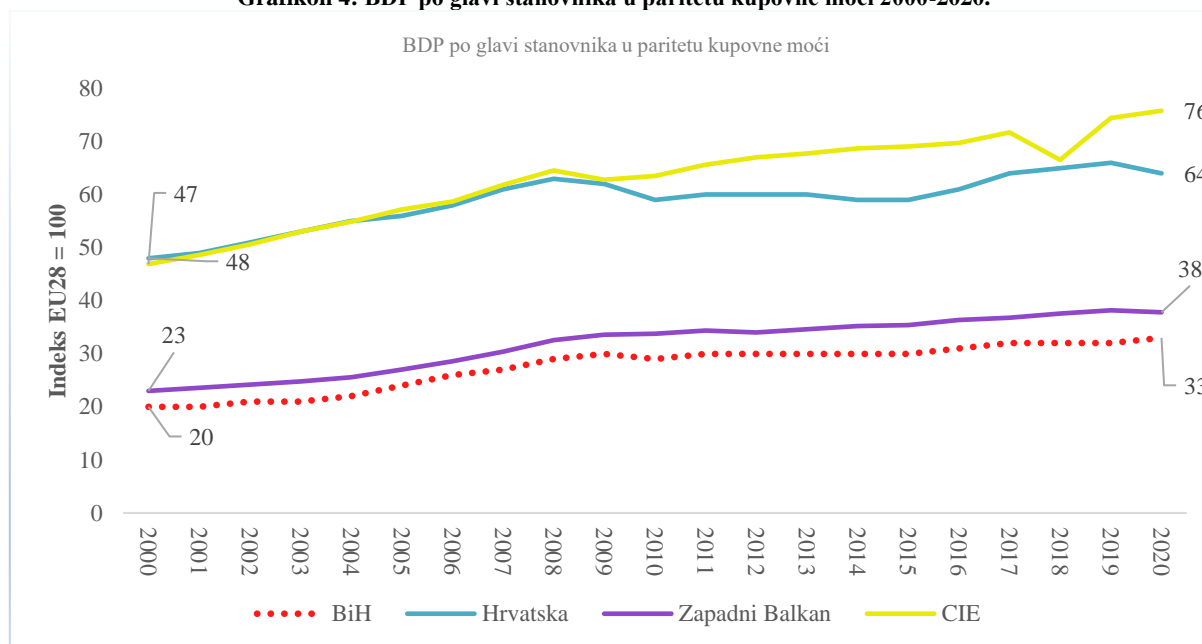

Izvor: IMF

Na grafikonu se jasno vidi da su sve zemlje u regionu uključujući i Bosnu i Hercegovinu imale relativno uspješan period ekonomskog razvoja u periodu od 2000. do 2008. godine što je omogućilo povećanje dohotka po glavi stanovnika. Tako je BDP po glavi stanovnika kako u Bosni i Hercegovini tako i u većini zemalja Zapadnog Balkana povećan sa oko 1500\$ na oko 5000\$ što ukazuje da je tokom ovog perioda došlo do povećanja životnog standarda građana. Međutim, unatoč ovom povećanju životnog standarda ovo nije bilo dovoljno da bi se smanjio jaz sa razvijenim zemljama EU. S druge strane zemlje Centralne i Istočne Evrope zahvaljujući uspješno provedenim reformam i adekvatnim ekonomskim politikama su podigle svoj životni

standard na dvotruko viši nivo u odnosu na balkanske zemlje. Prema raspoloživim podacima IMF-a u ovom vremenskom okviru BDP po glavi stanovnika u zemljama CIE povećan je sa 5000 \$ na oko 15000\$. Nakon ovog relativno uspješnog perioda nastupio je period svjetske ekonomske krize što je u velikoj mjeri zaustavilo proces ekonomskog oporavka kako u Bosni i Hercegovini tako i u ostalim zemljama u regionu. Naime, tokom ovog desetogodišnjeg perioda BDP po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini uvećan je za svega 1000 \$ i na kraju 2020. godine iznosio je 6035 \$. Možda još ilustrativnije djeluje komparativni prikaz poređenja životnog standarda građana regiona sa životnim standardom u zemljama EU. Naime, zemlje Zapadnog Balkana već deceniju se nalaze na oko 30-40% EU prosjeka ako se posmatra dohodak po glavi stanovnika u paritetu kupovne moći.

Grafikon 4: BDP po glavi stanovnika u paritetu kupovne moći 2000-2020.

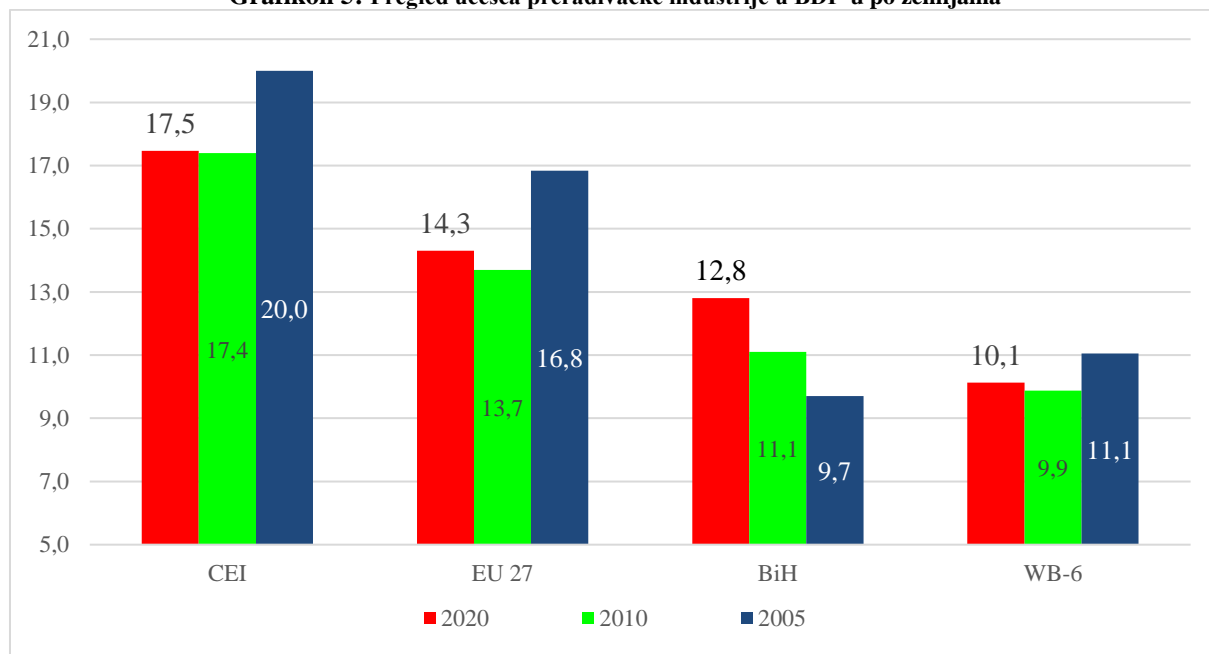
Izvor: EUROSTAT

Konkurentnost industrije

Bosna i Hercegovina kao i većina zemalja regiona ostvarila je određene pomake po pitanju ukupne makroekonomske stabilnosti, monetarne stabilnosti i inflacije. Međutim, konkurentnost industrije i izvoza ostaju ključni izazovi kako ove zemlje podigle životni standard građana i uhvatile priključak sa zemljama EU27. Drugim riječima, potrebno je da ove zemlje ulože dodatne napore kako bi unaprijedile svoju agregatnu ponudu što bi omogućilo snažniji ekonomski rast baziran na neto izvozu koji bi u konačnici doveo do povećanja životnog standarda građana.

Ako se imaju u vidu ratna dešavanja i nastale štete koje se ogledaju kroz gubitak ljudskog kapitala, uništenja proizvodnih kapaciteta i infrastrukture, te gubitak izvoznih tržišta može se zaključiti da je BiH imala znatno nepovoljniju početnu poziciju u odnosu na konkurentne zemlje. Pored ovih faktora značajan hendikep za bh.privredu predstavljao je neučinkovit i još uvijek nezavršeni proces privatizacije u BiH, kako i sporost u provođenju ekonomskih reformi generalno. Posljedica svih ovih dešavanja je vrlo skromna i nedovoljno diverzificirana industrijska baza u kojoj preovladavaju radno i resursno intenzivne industrijske grane sa niskom dodanom vrijednosti i samim tim veoma slabim doprinosom ekonomskom rastu. Iako je BiH u prethodnih nekoliko godina ostvarila zavidne stope rasta industrijske proizvodnje koje su u predkriznom periodu iznosile i do 10% na godišnjem nivou to nije bilo dovoljno da se značajnije unaprijedi ukupna industrijska baza, te da se iskorištenost kapaciteta podigne na viši nivo. Konkurentna pozicija bh. industrije posebno prerađivačke industrije u BiH koja se smatra nosiocem izvoza i generatorom zaposlenosti je dosta jasnija ako se izvrši međunarodno poređenje sa zemljama koje su prolazile kroz sličan proces ekonomske tranzicije. Pregled kretanja udjela prerađivačke industrije u BDP-u po zemljama prikazan je na grafikonu ispod.

Grafikon 5: Pregled učešća prerađivačke industrije u BDP-u po zemljama

Izvor: Svjetska Banka, World Development Indicators

Iako je Bosna i Hercegovina napravila određene pozitivne pomake kada je u pitanju jačanje prerađivačke industrije, to još uvijek nije dovoljno kako bi se unaprijedila njena konkurentna

pozicija na svjetskim tržištima. Ako se ima u vidu značaj prerađivačke industrije za ukupna dešavanja u zemlji i njen udio u BDP-u od oko 13%, BiH možda i ne stoji loše jer je bolje rangirana i od pojedinih zemalja EU kao što su Belgija, Holandija i Francuska. Međutim, treba imati u vidu da se ove zemlje nalaze na znatno višem stadiju ekonomskog razvoja, odnosno da prerađivačka industrija u strukturi ekonomija ovih zemalja ima relativno manji značaj u odnosu na ostale segmente kao što je sektor usluga. Obzirom na relativno slično historijsko nasljeđe i tranzicijski period, BiH vrijedi uporediti sa zemljama CIE. Ako se uporedi udio prerađivačke industrije u BDP-u sa ovim zemljama vidljivo je da BiH još uvijek prilično zaostaje za ovim zemljama kada je u pitanju povećanje proizvodnih kapaciteta u okviru iste. Ova dešavanja u okviru prerađivačke industrije na indirektan način nude odgovor na pitanja niske zaposlenosti, niske konkurentnosti odnosno sporog procesa konvergencije BiH ka višem nivou životnog standarda.

Kvantitativno skromnu bh. prerađivačku industriju u kvalitativnom smislu karakteriše i uska proizvodna baza uglavnom resursno i radno intenzivnih industrijskih grana što za posljedicu ima proizvodnju proizvoda niskog tehnološkog intenziteta skromne dodane vrijednosti. Vjerovatno najbolji pokazatelj ukupne industrijske konkurentnosti u svijetu po zemljama predstavlja indeks industrijske konkurentnosti *CIP- Competitiveness Industrial Performance Index*² koji redovno objavljuje UNIDO (UN Industrial Development Organization). Prema posljednjim raspoloživim podacima za 2017. godinu, BiH na svjetskoj ljestvici industrijske konkurentnosti zauzima 80. poziciju po pitanju industrijske što predstavlja napredak za 4 pozicije u odnosu na prethodni izvještaj. Ako se indeks industrijske konkurentnosti posmatra po zemljama vidljivo je Njemačka već više od 10. godina zauzima prvu poziciju, kao i relativno dobra pozicioniranost zemalja CEI između 20-30. mjesta, dok su zemlje Zapadnog Balkana relativno lošije pozicionirane i nisu ostvarile značajniji napredak u posljednjih nekoliko godina. Najbolje rangirana zemlja u regionu je Hrvatska koja je unatoč slabljenju industrijske konkurentnosti u 2018. godini zauzela 54. poziciju. Srbija je u posljednjih godina napravila određene pomake i nalazi se na 62. poziciji. BiH i Makedonija su nalaze u podjednakom položaju kada je u pitanju industrijska konkurentnost oko 80. pozicije, dok su najlošije rangirana Albanija na 109. i Crna Gora na 120. poziciji. Ako se kompozitni indikator CIP posmatra detaljnije po komponentama vidljivo je da su ključni razlozi slabe rangirosnosti BiH nerazvijenost industrijske baze odnosno nisko učešće prerađivačke industrije u BDP-u od oko 13%, te dodana vrijednost u prerađivačkoj industriji po glavi stanovnika od oko 671 \$. Pored ove oblasti BiH drugi indikator koji po kom BiH zaostaje za zemljama regiona je udio srednje i visokotehnoloških proizvoda u izvozu od oko 25%, dok regionalni prosjek iznosi 35%. Od zemalja u regionu jedino je Albanija lošije plasirana od Bosne i Hercegovine obzirom

---

² CIP indeks predstavlja geometrijski prosjek 8 indikatora prerađivačke industrije i izvoza: Indikator 1- *MVapc: Manufacturing Value Added per capita*- dodana vrijednost po glavi stanovnika u prerađivačkoj industriji, Indikator 2: *MXpc: Manufactured exports per capita*: izvoz po glavi stanovnika u prerađivačkoj industriji, Indikator 3: *MHVash: Medium and Hightech Manufacturing Value added share in total manufacturing value added*- Udio srednje i visoko tehnoloških proizvoda u prerađivačkoj industriji, Indikator 4: *MVAsh: Manufacturing Value Added share in total GDP*- udioprerađivačkeindustrije u BDP-u, Indikator 5: *MHXsh: Medium and High tech manufactured Exports share in total manufactured exports*- udio visoko i srednje tehnoloških proizvoda u izvozu, Indikator 7: *ImWMVA: Impact of a country on World Manufacturing Value Added*-utjecaj zemlje na svjetsku prerađivačku industriju i Indikator 8: *ImWMT: Impact of a country on Worlds Manufactures Trade*-utjecaj zemlje na vanjskotrgovinsku razmjenu u svijetu.

da ova kategorija u strukturi albanskog izvoza iznosi samo 10%. Detaljniji pregled industrijske konkurentnosti po zemljama i komponentama prikazan je u tabeli ispod.

Table 1: Pregled industrijske konkurentnosti po zemljama CIP Competitiveness Industrial Performance Index 2019

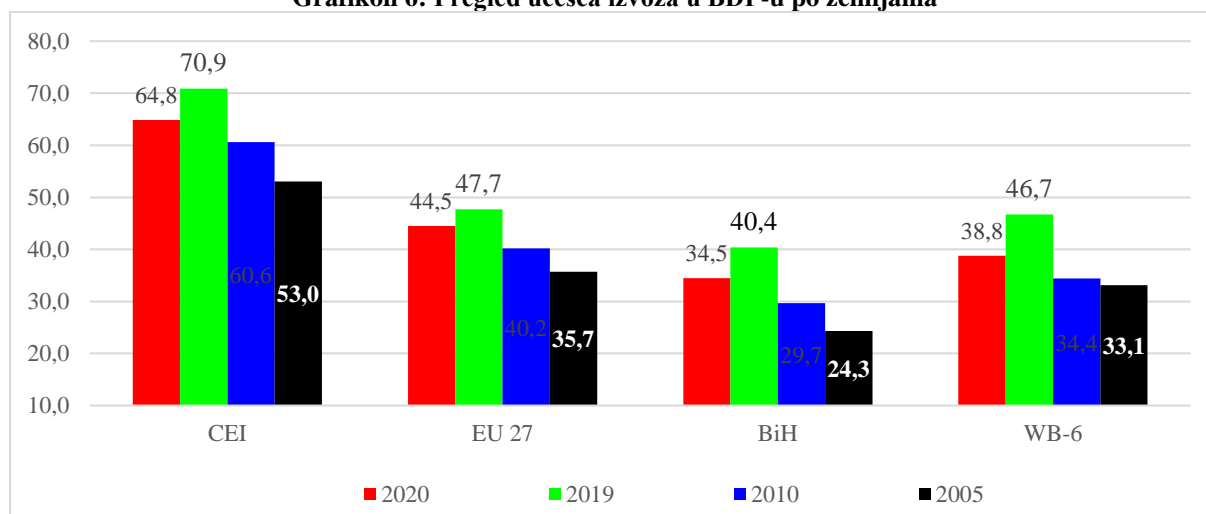
Pozicija u 2010. godini	Pozicija u 2019. godini	Zemlja	Vrijednost CIP-indexa	Mvpc*1 u \$	MXpc*2 u \$	MHVAs h*3	MVAsh* 4	MHXsh* 5	MXsh* 6	ImWMV A*7	ImWMT* 8
1	1	Njemačka	0,469	8549	16955	61	20	74	90	5,6	10,5
9	11	Italija	0,244	5018	7780	41	14	55,6	92,1	2,4	3,5
16	15	Austrija	0,206	8549	16880	51	18	62,8	88,8	0,6	1,3
19	16	Češka	0,201	5218	14439	69	24	69,1	94,2	0,45	1,3
26	23	Poljska	0,165	2637	4586	50	18	55,8	89,2	0,81	1,50
29	27	Slovačka	0,140	4542	13500	68	24	71,6	94,7	0,2	0,6
26	26	Mađarska	0,139	2893	9580	55	19	76,9	90,6	0,23	0,8
33	31	Slovenija	0,111	4477	14275	53	18	63	90,2	0,07	0,30
36	31	Rumunija	0,103	1823	2800	52	18	60,7	87,1	0,290	0,5
43	40	Litvanija	0,082	2887	7429	53	18	41,4	86,3	0,07	0,2
51	48	Estonija	0,065	2718	8893	43	15	53,2	83,5	0,03	0,1
59	53	Bugarska	0,052	1002	2645	36	13	42,6	72,3	0,06	0,2
55	54	Hrvatska	0,055	1746	2805	35	12	46,7	86,4	0,06	0,1
62	59	Latvija	0,047	1648	4677	32	11	42,9	80,3	0,06	0,1
72	63	Srbija	0,042	714	1398	43	15	47	83,9	0,050	0,10
91	76	Sjeverna Makedonija	0,027	685	2128	37	12	59,5	92,5	0,01	0,03
87	82	Bosna i Hercegovina	0,026	665	1691	19	12	26	80,9	0,002	0,04
116	121	Albanija	0,008	226	521	13	5	10,1	77	0,001	0,01
130	127	Crna Gora	0,006	329	353	12	4	24,7	62,6	0,001	0,01

Izvor: UNIDO

Izvozna konkurentnost

Pokazatelji bh. vanjskotrgovinske razmjene sa svijetom su vrlo slični kretanjima u prerađivačkoj industriji jer oni ustvari predstavljaju eksternu dimenziju bh. proizvodnog sektora. Kretanje i promjene u strukturi bh. izvoza roba u principu pored eksternih ekonomskih prilika i vanjskotrgovinskog režima najviše zavisi od strukture i kretanja u proizvodnim procesima u domenu prerađivačke industrije u BiH. Raspoloživi podaci po vanjskotrgovinskoj razmjeni u BiH u biti samo potvrđuju ranije navdene slabosti bh. prerađivačke industrije i oslikavaju nizak nivo konkurentnosti bh. izvoza. Naime, prema podacima BHAS-a, Bosna i Hercegovina je u prethodnom priodu unatoč nepovoljnom međunarodnom ekonomskom okruženju ostvarivala solidan rast izvoza od preko 5% na godišnjem novu. Međutim, s druge strane primjetno je također da u periodu 2012-2020. godina nije došlo do značajnijeg povećanja udjela izvoza u BDP-u. Naime, iako je udio izvoza u BDP-u tokom ovog perioda djelimično povećan za sa 32% u 2012. godini na oko 40% u 2020. godinini, to je znatno niže od prosjeka zemalja Centralne i istočne evrope gdje udio izvoza u BDP-u iznosi preko 70%. S druge strane, širenje globalne pandemije virusa Covid 19 u 2020. godini dovelo je do prekida u globalnim lancima snadbijevanja odnosno pada vanjskotrgovinske razmjene u svijetu. Direktna posljedica širenja virusa Covid_19 bio je pad udjela izvoza u strukturi posmatranih ekonomija za oko 5 p.p. Na grafikonu ispod su prikazano je kretanje udjela izvoza u % BDP-a po zemljama.

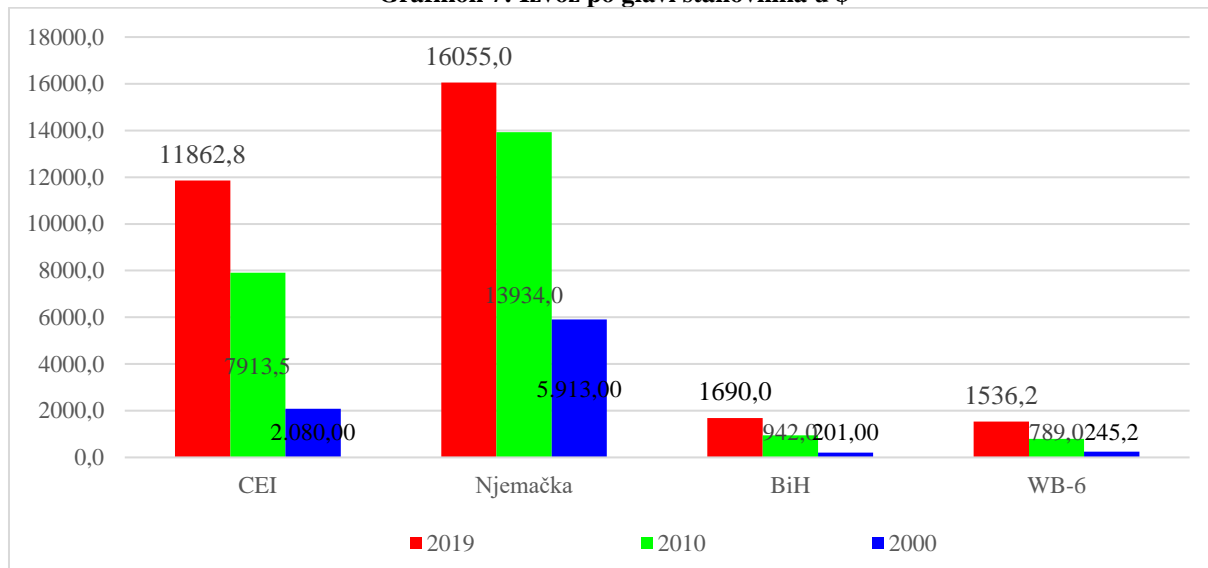
Grafikon 6: Pregled učešća izvoza u BDP-u po zemljama

Izvor: Svjetska Banka, World Development Indicator

Izvozna konkurentnost zemalja regiona je dosta ilustrativnija ako se posmatra vrijednosno kao izvoz po glavi stanovnika u \$. Tako prema podacima Svjetske Banke prosjek izvoza po glavi stanovnika u zemljama regiona iznosi oko 1500\$, pri čemu je izvoz po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosi oko 1700\$. Iako je u ovim zemljama napravljen određen iskorak po pitanju izvozne konkurentnosti u odnosu na 2000. godine to je znatno iznad prosjeka zemalja centralne i istočne Evrope. Naime, prema trenutno raspoloživim podacima Svjetske Banke izvoz po glavi stanovnika u ovom regionu iznosi skoro 12 000 \$, dok je ovaj iznos u Njemačkoj preko 16 000 \$. Pregled kretanja izvoza po glavi stanovnika u periodu 2000-2019 prikazan je na grafikonu ispod.

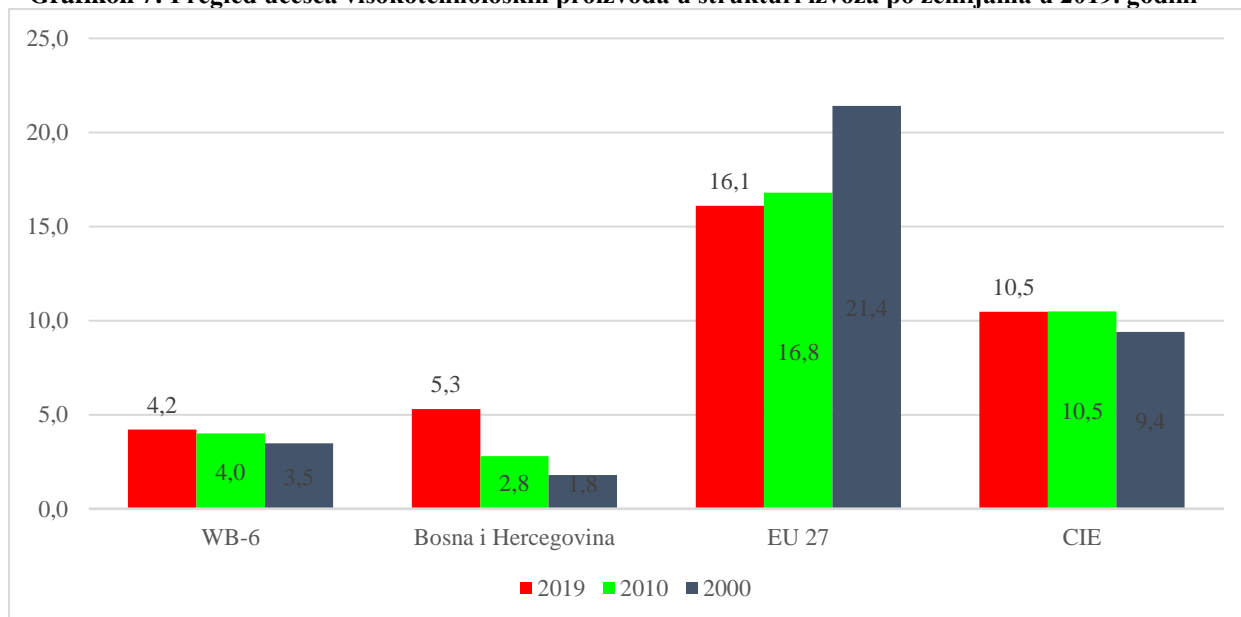
Grafikon 7: Izvoz po glavi stanovnika u \$

Izvor: Svjetska Banka, World Development Indicator

Pored ove kvantitativne analize bh. izvoza i kvalitativna analiza izvozne strukture ukazuje da BiH nije dovoljno brzo napredovala kada je u pitanju konkurentna pozicija u ovom domenu. Naime, uvidom u strukturu bh. izvoza po proizvodima može se primjetiti da najznačajniji udio imaju resursno intenzivni i nisko tehnološki proizvodi, dok su proizvodi srednjeg i visokotehnološkog inteziteta manje zastupljeni. Djelimično ohrabruje pokazatelj da je prema podacima Svjetske banke, Bosna i Hercegovina udvostručila udio visokotehnoloških proizvoda u okviru bh. izvoza sa 2,6% u 2010 na 5,3% u 2019. godine i da je to nešto iznad prosjeka zemalja Zapadnog Balkana. Međutim, to je još uvijek dvostruko niži nivo od zemalja Centralna i Istočne Evrope gdje ovaj prosjek iznosi iznad 10%. Grafički prikaz udjela visokotehnoloških proizvoda u okviru ukupnog izvoza po zemljama u 2019. godini prikazan je na grafikonu ispod.

Grafikon 7: Pregled učešća visokotehnoloških proizvoda u strukturi izvoza po zemljama u 2019. godini

Izvor: Svjetska banka, WITS- baza podataka

2. Životni standard u Bosni i Hercegovini i održivost deficita tekućeg računa

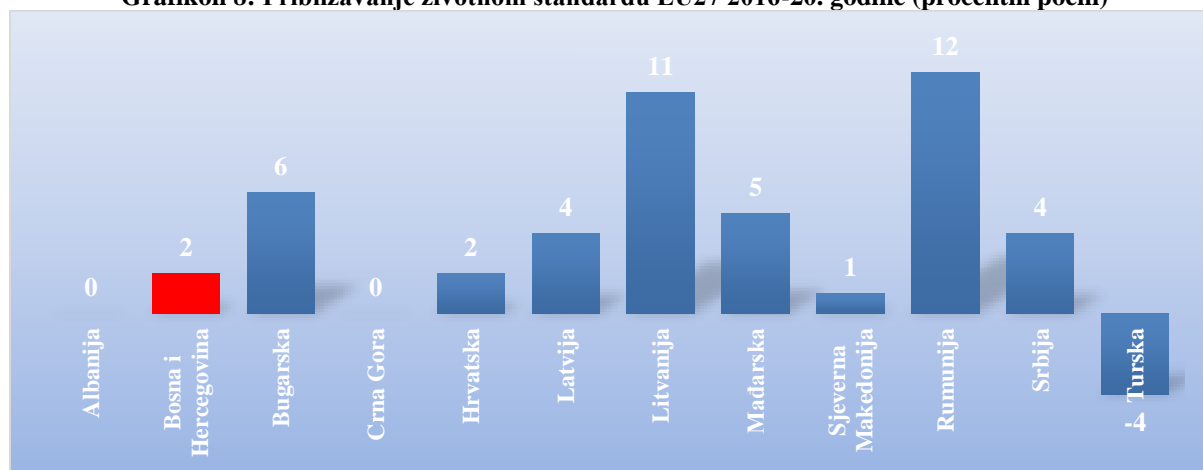
Životni standard

Na putu pristupanja u EU Bosna i Hercegovina treba da ispuni određene preduslove kako bi stekla status kandidata za priključenje a kasnije i status ravnopravnog člana EU. Na tom putu se Bosna i Hercegovina suočava sa mnoštvom prepreka, kako ekonomskih tako i političkih. Da bi se donekle približili (makar djelomično) standardu EU kojem se teži potrebno je uložiti jako puno truda, odricanja i vremena. U ovom trenutku je jako teško definisati put i strategiju kojom bi se ekonomija Bosne i Hercegovine trebala kretati kako bi ojačali životni standard svojih građana³.

Neophodno je sprovesti mnoštvo mjera (koje su djelomično navedene u Reformskoj agendi⁴ i Zajedničkim socioekonomskim reformama Vlada Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske za period 2019-2022. godina⁵) kako bi se napravilo povoljno ekonomsko okruženje koje bi omogućilo porast primanja zaposlenih, stabilnost zdravstvenog i penzionog sistema, stimulisalo povoljnije poslovno okruženje te ostanak i zapošljavanje mladih ljudi. Otežavajući faktor u 2020. godini je svakako bila pojava pandemije Covid-19 koja je narušila ekonomska kretanja u svijetu, regiji, zemljama u okruženju što se evidentno reflektovalo i na ekonomiju Bosne i Hercegovine.

Prema zvaničnim podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine životni standard, mjeren BDP-om po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći (PKM) je ostao skoro isti kao i prethodnih godina. Bosna i Hercegovina je u poređenju sa životnim standardom zemalja EU27, u periodu 2016-2020. godina, ostvarila simboličan rast od 2 p.p. Približan rast su ostvarile Hrvatska i Sjeverna Makedonija dok su Albanija i Crna Gora ostale na istom nivou životnog standarda kao i prije 5 godina. Od zemalja u našem regionu najviše je napredovala Srbija sa rastom od 4 p.p. u posmatranom periodu (detaljniji pregled na grafikonu ispod).

Grafikon 8: Približavanje životnom standardu EU27 2016-20. godine (procentni poeni)

Izvor: EUROSTAT

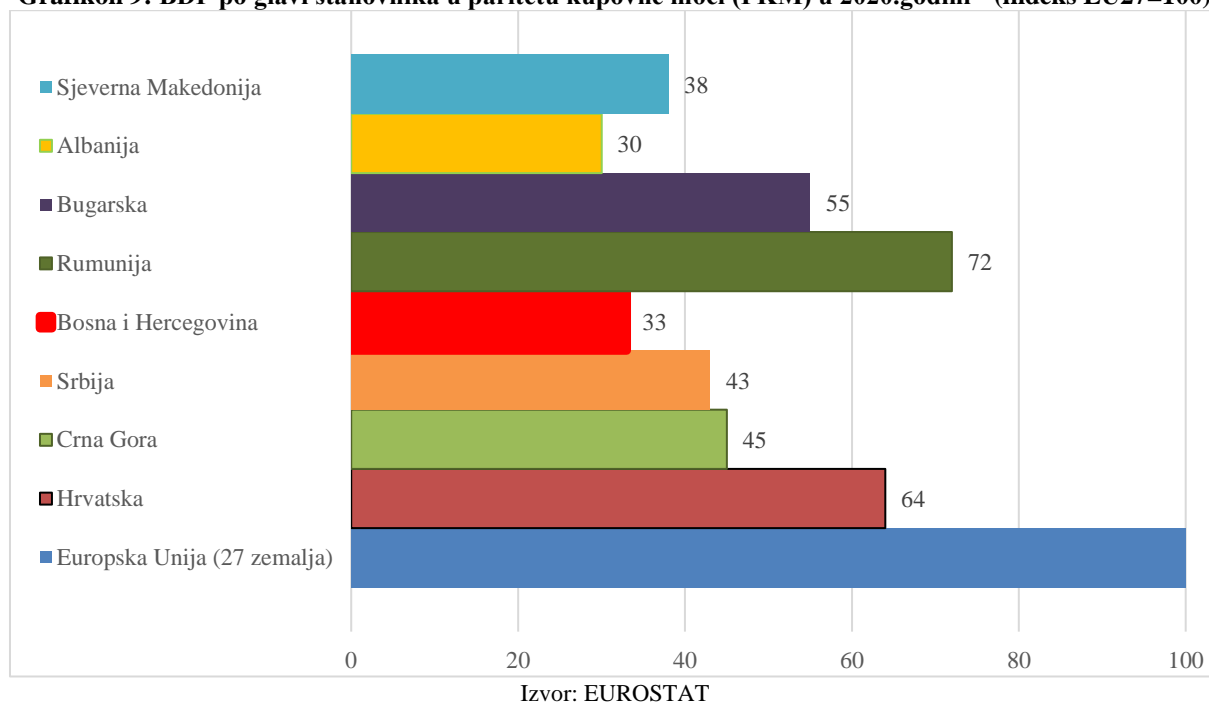
³ Pojam "životni standard" opisuje fizičko blagostanje skupine ili pojedinih osoba. Životni standard se u znanstvenoj ekonomiji mjeri s pokazateljima. Pri tome se uzimaju u obzir osnovni indikatori: Bruto domaći proizvod (BDP), Neto domaći proizvod (NDP) - Bruto domaći proizvod umanjeno za amortizaciju, lični dohodak i raspoloživi dohodak - dohodak koji kućanstvu ostaje za potrošnju i štednju, predstavlja razliku nacionalnog dohotka i neposrednih poreza i transfernih plaćanja.

⁴ <http://www.fbihvlada.gov.ba/pdf/Reformska%20agenda.pdf>

⁵ [http://www.fbihvlada.gov.ba/file/zbhs-converted\(1\).pdf](http://www.fbihvlada.gov.ba/file/zbhs-converted(1).pdf)

Kada se posmatra BDP po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći (PKM) u Bosni i Hercegovini taj pokazatelj iznosi 33% evropskog prosjeka EU 27 (podatak za 2020. godinu). Nažalost, primjetan je jako spor napredak Bosne i Hercegovine (zajedno sa Albanijom koja je u 2020. godini ostvarila 30%, Sjevernom Makedonijom 38% i Srbijom 43% od evropskog prosjeka⁶) tako da se već godinama nalazi na dnu ljestvice evropskih zemalja sa najnižim životnim standardom. Od zemalja regije prednjače Hrvatska sa 64% i Crna Gora sa 45% evropskog prosjeka (EU 27).

Grafikon 9: BDP po glavi stanovnika u paritetu kupovne moći (PKM) u 2020.godini⁷ (indeks EU27=100)

Kao dokaz stagnaciji odnosno jako sporom približavanju životnog standarda u EU27 mogu se pogledati i podaci za prethodne godine gdje je Bosna i Hercegovina u periodu 2016.-2017. godina imala 31% a u 2018. i 2019. godini 32% BDP-a po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći (PKM).

Ukoliko bi se nastavile ovakve stope rasta Bosni i Hercegovini bi trebalo dosta vremena kako bi dostigla trenutni EU prosjek (mjereno BDP-om po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći).

U nizu prepreka za poboljšanje životnog standarda građana Bosne i Hercegovine je i niska stopa zaposlenosti radno sposobnog stanovništva. Prema anketi o radnoj snazi (LFS) stopa zaposlenosti u 2020. godini u Bosni i Hercegovini (od 20-64 godina) je iznosila 52,5% dok je u isto vrijeme u EU27 ta stopa iznosila 72,4%⁸. Pored ovog problema koji je već godinama prisutan pojavljuju se i novi problemi koji su vidljivi u posljednjih nekoliko godina a tiču se odlaska radno sposobnog stanovništva na trajni rad u inostranstvo (u prvom redu mlađe populacije kao i kompletnih porodica). Ovo bi u budućnosti moglo predstavljati veliki problem za ekonomiju Bosne i Hercegovine.

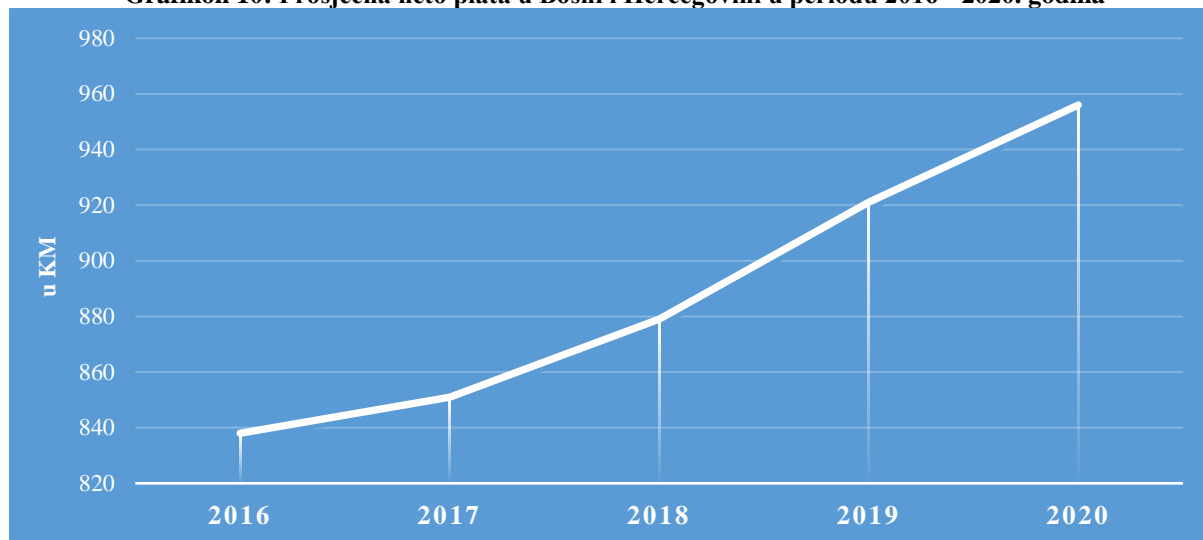
⁶ Životni standard mjereno BDP-om po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći (PKM)

⁷ Paritet kupovne moći (PKM) pokazuje odnos između valuta izražen u količini roba i usluga koje se mogu kupiti za jedinicu različitih valuta; trebao bi pokazati postojanje jednake kupovne moći, izražene u različitim valutama po datom tečaju, koja nije ostvariva zbog različitih ograničenja i posebnosti nacionalnih ekonomija.

⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_-_annual_statistics

Pored već spomenutih problema u ekonomiji Bosne i Hercegovine prisutan je i problem relativno niskog nivoa plata kao odraza slabe pozicioniranosti zemlje u međunarodnoj podjeli rada.

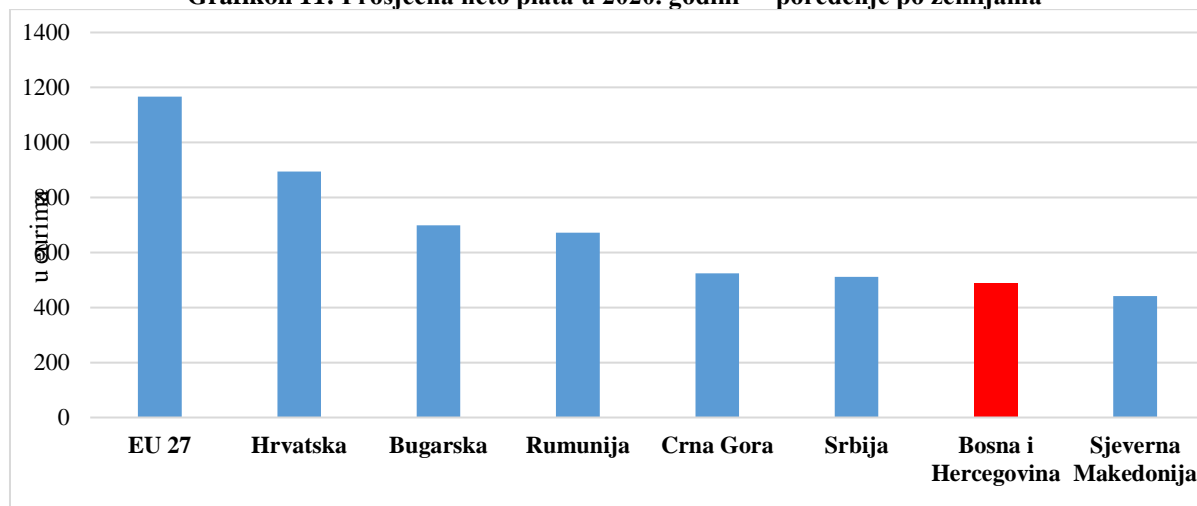
Grafikon 10: Prosječna neto plata u Bosni i Hercegovini u periodu 2016 - 2020. godina

Izvor: BHAS

Ukoliko bi se posmatrao rast neto plata u periodu 2016-2020. godina moglo bi se primjetiti da su neto plate u Bosni i Hercegovini zadnjih godina porasle. U 2020. godini možemo vidjeti da je prosječna neto plata u Bosni i Hercegovini, u odnosu na godinu prije, porasla za 3,8%, da je zabilježena stopa deflacije iznosila 1% tako da dobijamo realni rast prosječne neto plate od 4,8%.

Grafikon 11: Prosječna neto plata u 2020. godini⁹ – poređenje po zemljama

Izvor: Agencije za statistiku posmatranih zemalja i reinisfischer.com

Za poboljšanje životnog standarda u Bosni i Hercegovini potrebno je konstantno raditi na stvaranju povoljnijeg poslovnog okruženja za strane investicije koje bi omogućile stvaranje nove vrijednosti, nova radna mjesta i veću zaposlenost (kroz bržu i pojednostavljenu

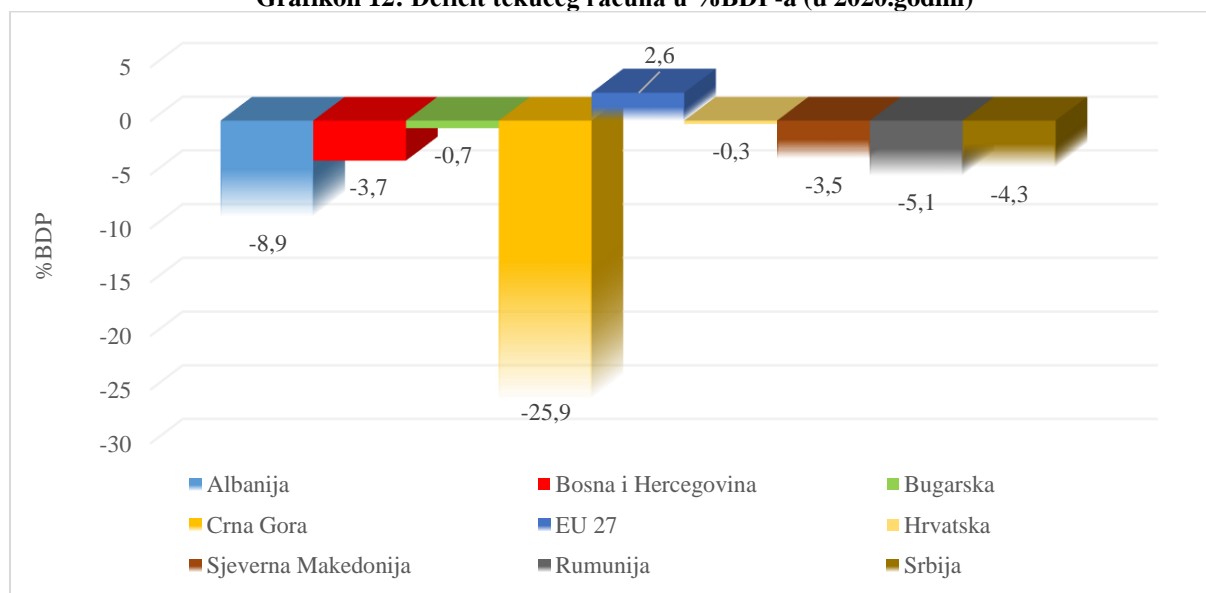
⁹ u eurima

registraciju biznisa, dodjeljivanje zemljišta, izgradnju infrastrukture, dodjeljivanje subvencija i poticaja obezbjeđivanje poreskih olakšica, izgradnju tehno parkova i poslovnih inkubatora). Paralelno bi trebalo raditi na adaptaciji sistema obrazovanja sa potrebama i reformama na tržištu rada (uvođenje raznih programa dokvalifikacije i prekvalifikacije te programa profesionalnog usavršavanja) u cilju kompatibilnosti radnika sa potrebama tržišta rada. Naravno, sve ove ekonomske reforme bi trebale biti praćene unapređenjem zdravstvenih, kulturnih, sportskih, rekreativnih i drugih sadržaja u cilju zadovoljavanja potreba građana, odnosno postizanja/dostizanja boljeg kvaliteta življenja.

Održivost deficita tekućeg računa

Bilans tekućeg računa Bosne i Hercegovine je 2020. godine bio negativan, kao i prethodnih godina, i iznosio je 3,7% BDP-a. Obzirom na otvorenost domaće ekonomije i njenu ovisnost u uvozu te negativan vanjskotrgovinski bilans, za Bosnu i Hercegovinu ovaj nivo deficita tekućeg računa ne predstavlja veliko iznenađenje. Svakako treba uzeti u obzir i činjenicu da se u 2020. godini trajanje pandemije Covid-19 odrazilo na teškoće u finansiranju deficita mnogih zemalja.

Grafikon 12: Deficit tekućeg računa u %BDP-a (u 2020.godini)

Izvor: Tradingeconomics¹⁰ i EUROSTAT¹¹

Od zemalja u regiji, u 2020. godini, naložiji deficit tekućeg računa iskazan u % BDP-a ima Crna Gora 25,9%, zatim Albanija 8,9%, Rumunija 5,1%, Srbija 4,3% i Sjeverna Makedonija 3,5%. Zemlje koje su zadnjih godina ostvarivale suficit na tekućem računu također u 2020. godini bilježe blagi deficit tekućeg računa (to su bile Hrvatska sa 0,3% i Bugarska 0,7%). Bilans tekućeg računa EU27 je bio pozitivan i iznosio je 2,6% BDP-a.

Kada se posmatra struktura finansiranja deficita tekućeg računa Bosne i Hercegovine u proteklih pet godina može se primjetiti da je deficit finansiran kroz stvaranje obaveza prema inostranstvu (kroz vanjsko zaduživanje, trgovinske kredite te strane direktne investicije). Isti slučaj je zabilježen i u 2020. godini kada se finansiranje deficita tekućeg računa odvijalo prilivima stranih ulaganja u vlasnički kapital (većim dijelom iz reinvestirane dobiti), sredstavima trgovinskih kredita, te vanjskim zaduživanjem (koje uključuje otplatu duga,

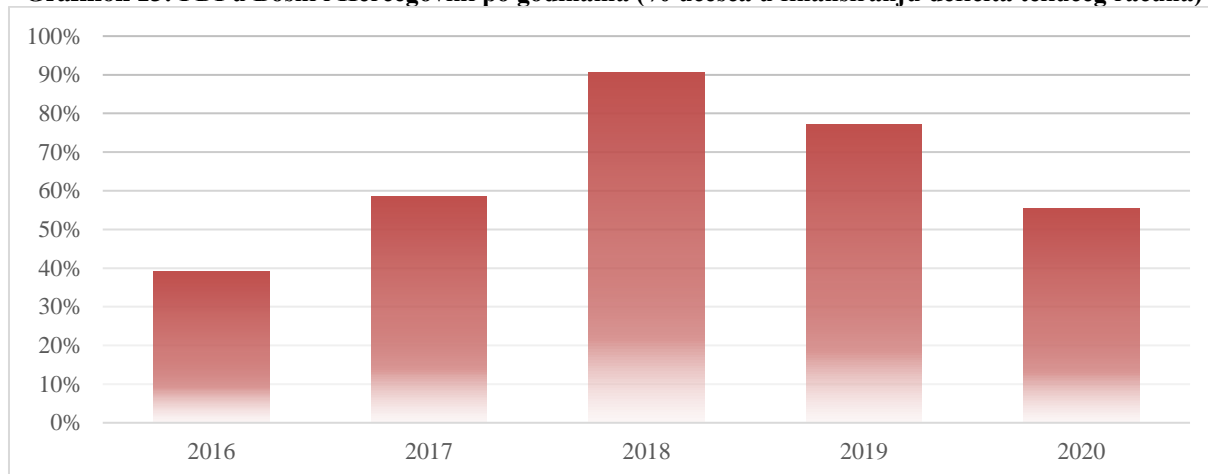
¹⁰ <https://tradingeconomics.com/country-list/current-account-to-gdp?continent=europe>

¹¹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Balance_of_payment_statistics

najvećim dijelom to su bila sredstva dugoročnih zajmova nefinansijskih preduzeća te kratkoročna zaduživanja finansijskog sektora). Bitno je napomenuti da je Bosna i Hercegovina u sklopu međunarodne finansijske podrške (sredstava MMF-a) primila značajnija finansijska sredstva koja su sasvim sigurno doprinjela stabilizaciji finansiranja deficita tekućeg računa.

Grafikon 13: FDI u Bosni i Hercegovini po godinama (% učešća u finansiranju deficita tekućeg računa)

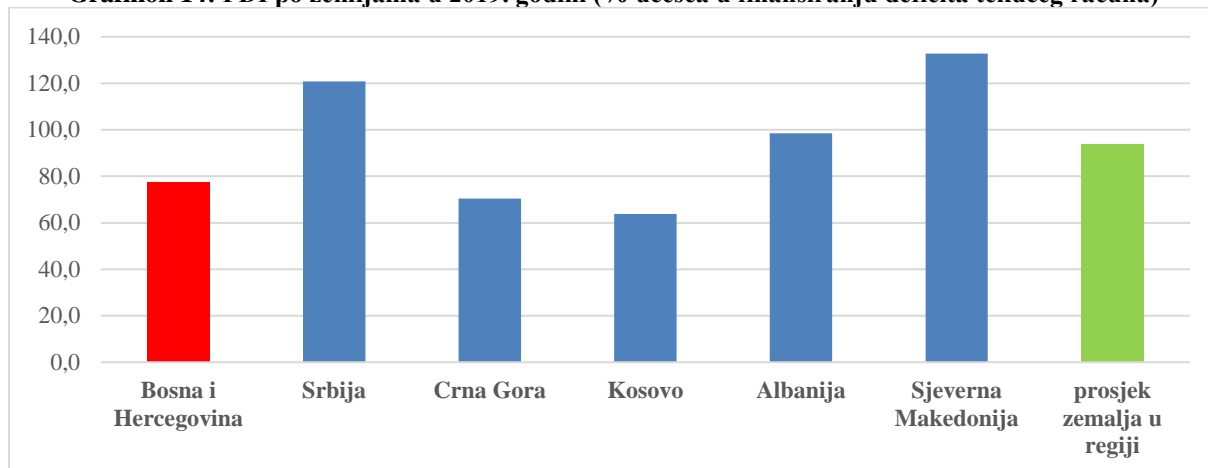

Izvor: CBBiH

U protekloj 2020. godini, ukoliko se gleda na učešće stranih direktnih investicija u finansiranju deficita tekućeg računa, se osjetio uticaj pandemije Covid-19 na priliv stranih direktnih investicija a samim time i na njihovo učešće u finansiranju deficita tekućeg računa.

Tako je u 2020. godini procenat učešća navedenih investicija u deficitu tekućeg računa iznosio 55% dok je godinu prije to učešće iznosilo 77%.

Grafikon 14: FDI po zemljama u 2019. godini (% učešća u finansiranju deficita tekućeg računa)

Izvor: WorldBank¹²

Na gornjem grafikonu su prikazane stope učešća FDI u finansiranju deficita tekućeg računa po zemljama u regionu u 2019. godini¹³ iz kojeg se može vidjeti da Bosna i Hercegovina nažalost zaostaje, kako pojedinačno za nekim zemljama tako i za prosjekom zemalja u regiji (93,9%).

¹² <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

¹³ U toku izrade ovog dokumenta nisu bili dostupni podaci za 2020. godinu.

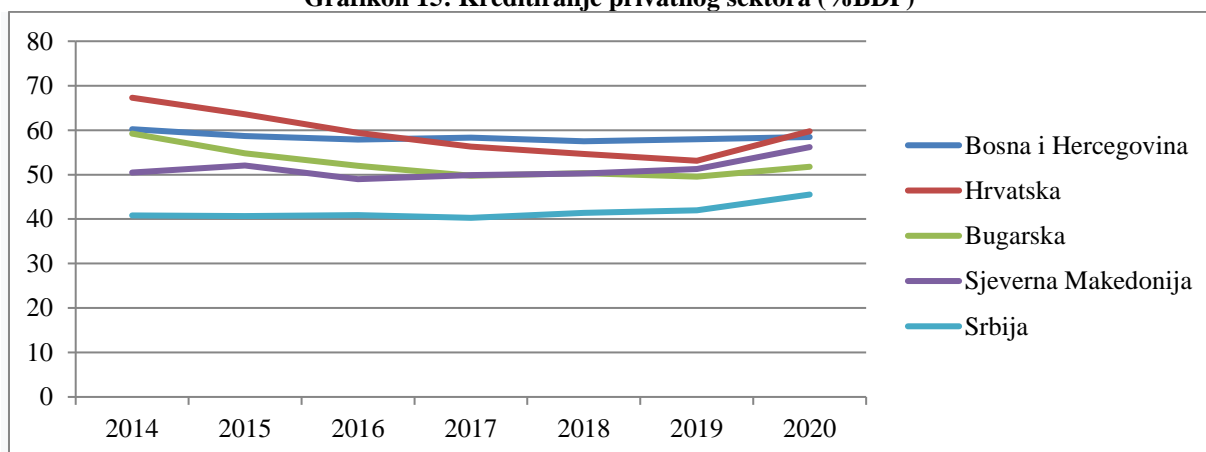
3. Konkurentnost finansijskog sektora

Tijekom proteklih godina bankarski sustav Bosne i Hercegovine postao je otporniji na moguće šokove u usporedbi sa situacijom prije finansijske krize. Ipak, naponi za produbljivanjem finansijskog tržišta i stvaranje okvira za razvoj drugih oblika dugoročnog ulaganja i poticaj razvoju drugih sudionika finansijskog sustava, osim bankarskih usluga, nije bio dovoljno raširen. Od početka pandemije bankarski sustav je pokazao dovoljnu stabilnost, likvidnost i pouzdanost sustava. U nadolazećim godinama bit će potrebno stvarati poticaje za usmjeravanje finansijskih sredstava prema dugoročnim ulaganjima, nastavak jačanja stabilnosti finansijskog sustava i povećanje finansijske uključenosti koje prati trendove u svijetu kao što je digitalizacija finansijskih usluga (Fintech).

Prema posljednjim dostupnim podacima Svjetskog ekonomskog foruma i Izvješća o globalnoj konkurentnosti (Global Competitiveness Report 2019) Bosna i Hercegovina je zauzela 80. mjesto (od 141 države) u kategoriji finansijski sustav koji mjeri pokazatelje stabilnosti i dubinu sustava kao što su otpornost na šokove, rizični krediti te kreditiranje privatnog sektora

U okviru kreditiranja privatnog sektora kao postotak BDP-a Bosna i Hercegovina je prema podacima Svjetskog foruma iz 2019. bila iznad prosjeka država regije (osim Hrvatske). Visoko ocjenjene i ekonomski napredne države ovaj postotak bilježe iznad 70%. U 2020. godini taj udjel je uvećan za 0,5 p.p. sa 58% na 58,5% kao rezultat smanjenja ekonomskih aktivnosti.

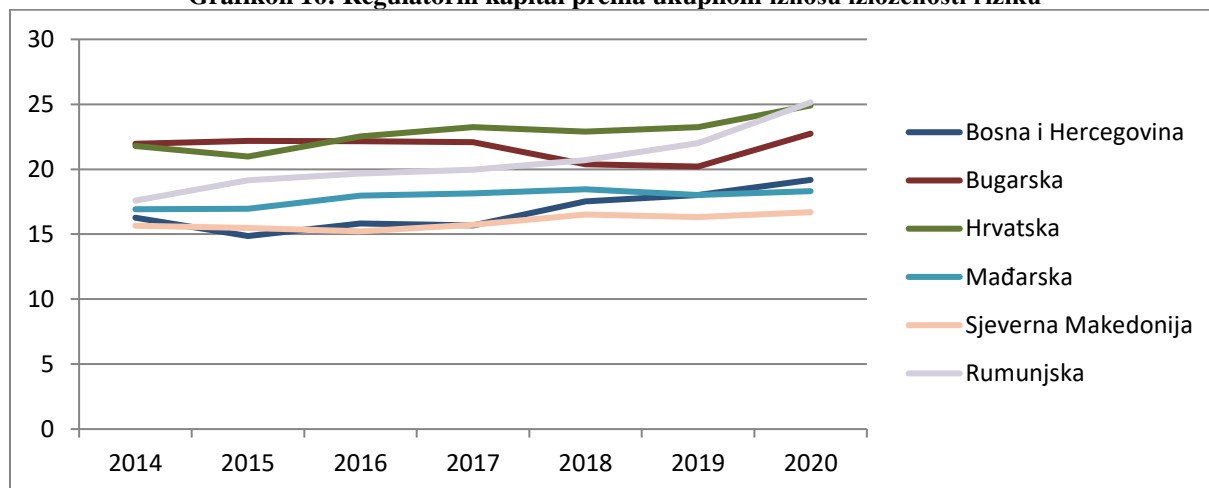
Grafikon 15: Kreditiranje privatnog sektora (%BDP)

Izvor: Svjetska Banka

Veličina i mobilnost međunarodnih tokova kapitala čine praćenje snage finansijskih sustava sve važnijim. Robusni finansijski sustavi mogu povećati gospodarsku aktivnost i blagostanje, ali nestabilnost može poremetiti finansijsku aktivnost i nametnuti velike troškove gospodarstvu. Jedan od pokazatelja sigurnosti je i regulatorni kapital prema ukupnom iznosu izloženosti riziku koji pokazuje adekvatnost kapitala bankarskog sustava i mogućnost odgovora na prijetnje njihovim bilancama. Prema podacima CBBiH, na kraju trećeg tromjesečja 2021. godine navedeni omjer je povećan na 19,2%. Bankarski sustav Bosne i Hercegovine prati vrijednosti država Europske Unije.

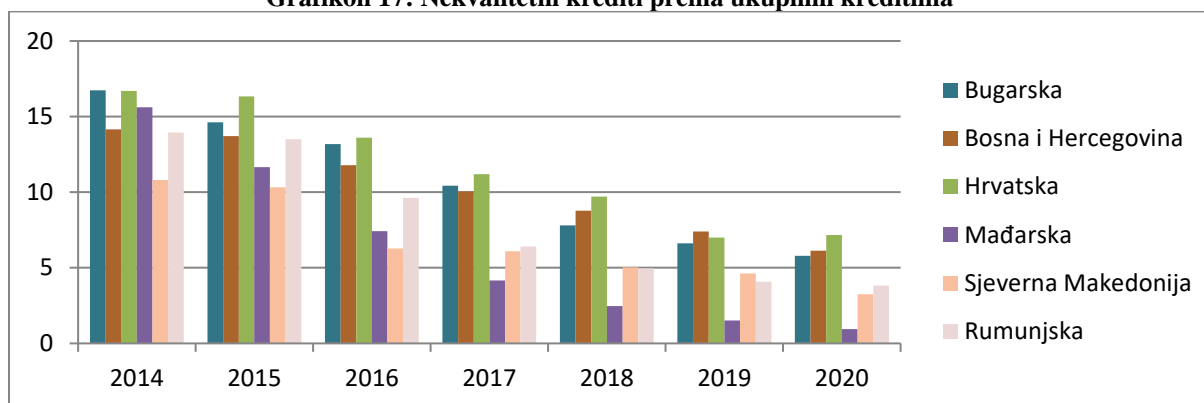
Grafikon 16: Regulatorni kapital prema ukupnom iznosu izloženosti riziku

Izvor: MMF

Udjel nekvalitetnih kredita prema ukupnim kreditima mjeri zdravlje i učinkovitost banaka identificiranjem problema s kvalitetom imovine u kreditnom portfelju. Međunarodne smjernice preporučuju da se zajmovi klasificiraju kao nekvalitetni kada plaćanja glavnice i kamata kasne 90 dana ili više ili kada se buduće uplate ne očekuju u cijelosti. Visok omjer rizičnog kredita može signalizirati pogoršanje kreditnog portfelja i smanjiti profitabilnost banaka.

Grafikon 17: Nekvalitetni krediti prema ukupnim kreditima

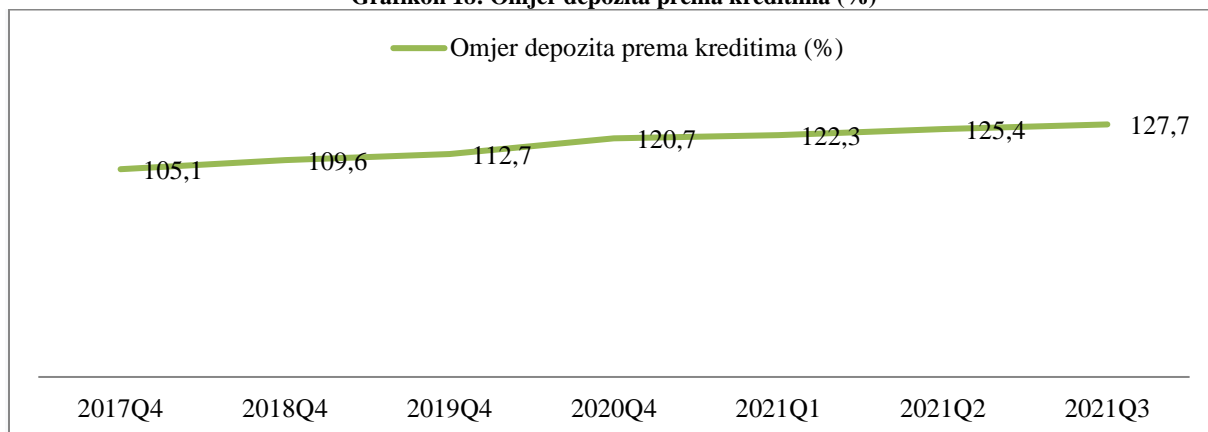
Izvor: Svjetska banka

Positivni pokazatelj za Bosnu i Hercegovinu je činjenica da se udjel nekvalitetnih kredita prema ukupnim kreditima smanjuje iz godine u godinu i da taj omjer nije veći od država iz regije. Na kraju 2020. godine udjel je bio 6,1% dok je na kraju trećeg tromjesečja 2021. godine taj omjer smanjen na 5,5%. Ipak navedeni omjer je i dalje visok s obzirom da razvijene države Europske Unije taj omjer imaju ispod 2%. U obzir je potrebno uzeti i supervizorske mjere za banke, lizing društva i mikrokreditne organizacije poduzete od strane Agencija za bankarstvo Republike Srpske i Federacije radi suzbijanja negativnih posljedica pandemije, a koje se odnose na mogućnosti odgode plaćanja obveza, omogućavanje odobravanja moratorija na kredite, uvođenja grace perioda i ostale mjere. Navedene mjere su primijenjene i u 2021. godini te postoji rizik rasta udjela rizičnog kredita po isteku trajanja navedenih mjera.

Rast depozita tijekom 2020. godine uslijed smanjenja ekonomskih aktivnosti bio je povećan, u najvećoj mjeri potaknut brzim rastom depozita nefinancijskih poduzeća. Iznos ukupnih depozita na kraju trećeg tromjesečja 2021. godine iznosio je 27,1 mlrd. KM što predstavlja rast

od 11,6% u odnosu na treće tromjesečje 2020. godine. Rast je praćen visokim stopama rasta depozita nefinancijskih privatnih poduzeća (17,8% g/g) koji bilježe dvoznamenkaste stope rasta od kraja 2020. godine. U skladu s tim, bankarski sustav Bosne i Hercegovine nije bilježio probleme s likvidnošću tijekom 2020. godine što je nastavljeno i u 2021. godini, a jedan od pokazatelja likvidnosti je i omjer depozita prema ukupnim kreditima koji ima rastući trend.

Grafikon 18: Omjer depozita prema kreditima (%)

Izvor: MMF

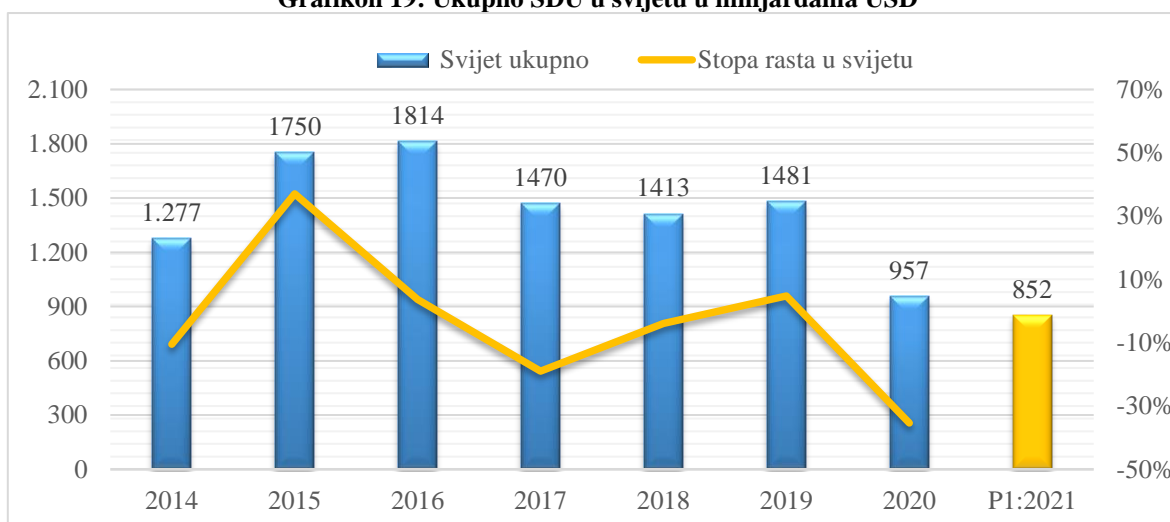
Ipak, zbog nepostojanja alternativnih oblika za sigurnije vidove investiranja i nerazvijenosti drugih komponenti finansijskog sustava ali i niskih kamatnih stopa, tijekom 2020.godine došlo je do bržeg rasta kratkoročnih depozita u odnosu na dugoročne dok je u 2021.godini taj trend blago usporen. Rast kratkoročnih izvora financiranja može utjecati na budući kreditni rast s obzirom da će se tražiti dugoročni oblici kreditiranja poduzeća.

Još jedan pokazatelj nerazvijenosti finansijskih institucija je nedostatak mogućnosti povoljnog plasmana sredstava na burzama. Karakteristika nerazvijenosti finansijskog tržišta se ogleda i u tome da promet i kapitalizacija na Sarajevskoj i Banjalučkoj burzi u zadnjih par godina je u opadajućem trendu. Vrijednost kapitalizacije na kraju 2020. godine je iznosila 9,3 mlrd. KM sa negativnom stopom rasta od 0,6% g/g. dok je na kraju trećeg tromjesečja 2021.godine iznosila 9,7 mlrd. sa negativnom stopom rasta od 0,2%. Tako je na kraju trećeg tromjesečja 2021.godine ukupan promet iznosio 588,2 mil. KM uz pad od 43,9 % g/g. Gledajući trgovinu prema strukturi vlasništva (tri tromjesečja 2021.godine), 66,8% se odnosilo na trgovinu dužničkim vrijednosnim papirima tj. obveznicama i trezorskim zapisima, a manji dio tj. 33,2% se odnosilo na trgovinu vlasničkim vrijednosnim papirima. Promet na burzama u najvećem dijelu se odnosi na kompanije u državnom vlasništvu dok je promet privatnih poduzeća koji bi na ovaj način mogli prikupljati potreban kapital, neznatan.

4. Konkurentnost privlačenja stranih direktnih ulaganja

Strana direktna ulaganja (u daljem tekstu SDU¹⁴) predstavljaju jedan od najznačajnijih vidova ulaganja u svijetu. Premda su tokovi ovih ulaganja najviše usmjereni prema razvijenim zemaljama, veliki značaj imaju i u zemaljama razvoju i tranziciji (među kojima su i bivše socijalističke zemlje Jugoistočne Evrope). Globalna ekonomska kriza prouzrokovana pandemijom se neumitno odrazila i na vrijednosti SDU. Prema specijalnom izvještaju¹⁵ UNCTAD-a (engl. The United Nations Conference on Trade and Development) SDU su doživjela globalni pad od 42,3% g/g. Nakon aktivnijeg provođenja vakcinacije i ublažavanja restriktivnih mjera dolazi do rasta ekonomske aktivnosti tako da su već polovinom 2021. godine registrovani tokovi već dostigli gotovo 90% vrijednosti koju su imali u prethodnoj godini. U skladu s time je i najnoviji podatak od strane CBBiH gdje su ukupna SDU su prva tri kvartala 2021. god. dostigla 1.080,3 mil. KM (neto finansijska pasiva) time ostvarujući stopu rasta od 67,4% u odnosu na isti period prošle godine.

Grafikon 19: Ukupno SDU u svijetu u milijardama USD

Izvor: Unctad, FDI/MNE database

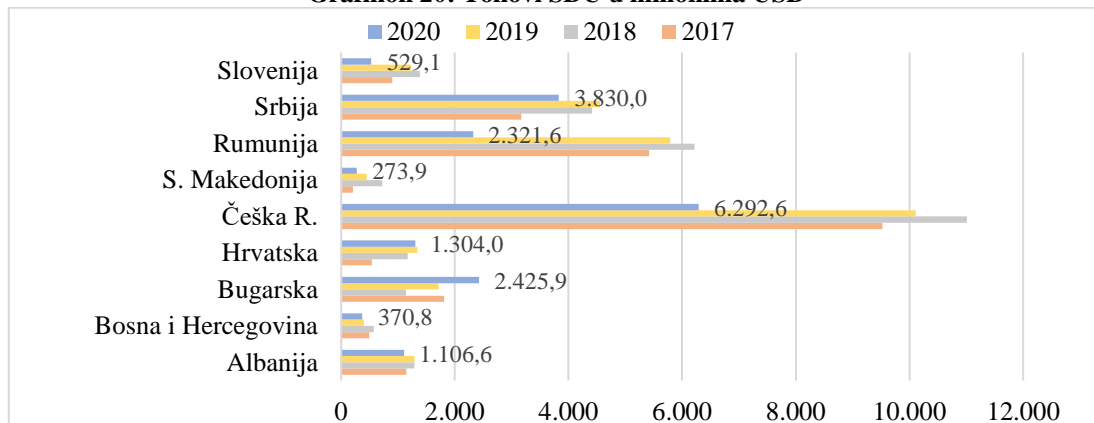
Poboljšanjem ekonomskih prilika u svijetu i regionu povećava se i značaj privlačenja SDU te se pred pojedine zemlje postavlja zadatak kako da zainteresuju i ponovo privuku strane investitore. Drugim riječima postavlja se pitanje kako Bosnu i Hercegovinu učiniti što privlačnijom i kako unaprijediti njenu konkurentsku poziciju u odnosu na druge zemlje. Na žalost prema dosadašnjim podacima, poredeći se sa drugim zemljama u regionu i svijetu Bosna i Hercegovina je u mnogim međunarodnim izvještajima ocjenjena slabije.

Ako uporedimo dosadašnja SDU prema Bosni i Hercegovini sa zemljama regiona i Istočne Evrope možemo primjetiti da su zemlje poput Slovenije i Slovačke bile u stanju da privuku višestruko veće iznose i da su prema ocjenama pojedinih međunarodnih institucija u samom vrhu po privlačnosti za ulaganje. Posmatrajući regionalno može se primjetiti da se sve češće kao interesantna destinacija u Jugoistočnoj Evropi pojavljuje Srbija koja kao tranzicijska zemalja uspijeva privući značajnu pažnju stranih investitora.

¹⁴ Pod pojmom stranih ulaganja podrazumijevaju se ulaganja stranih pravnih i fizičkih osoba u ekonomiju neke zemlje. Najčešća podjela stranih investicija je na: strane portfolio investicije, strane direktne investicije i ostale strane investicije.

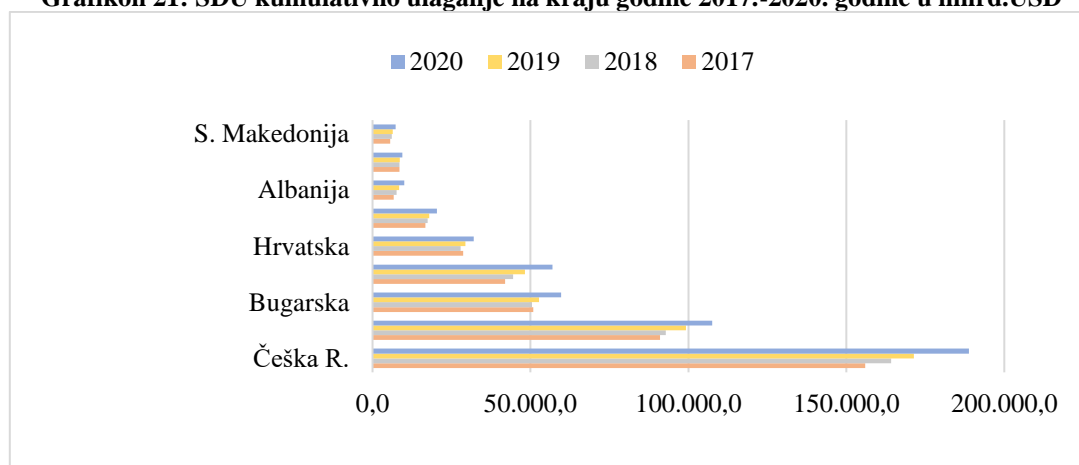
¹⁵ Global Investment Trend Monitor, No. 39 [Special Coronavirus Edition] (UNCTAD/DIAE/IA/INF/2020/3)

Grafikon 20: Tokovi SDU u milionima USD

Izvor: Unctad statistics

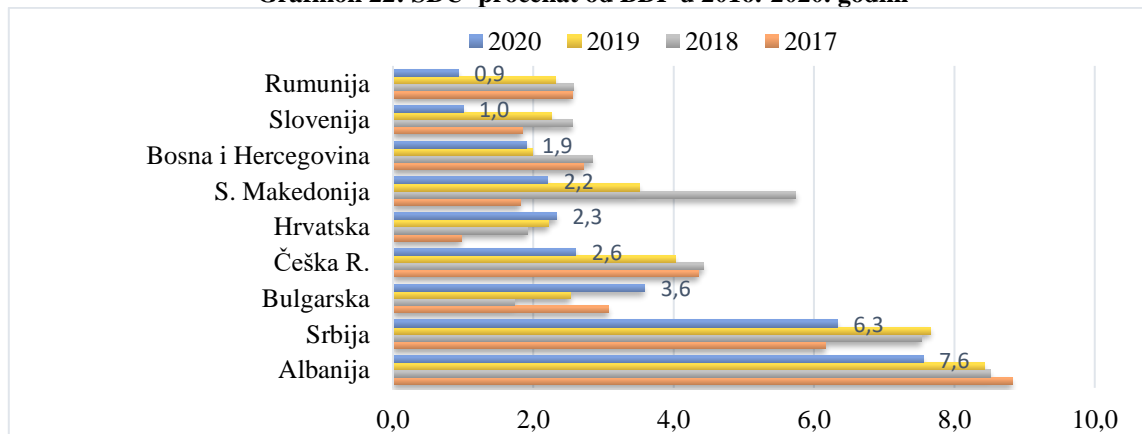
Grafikon 21: SDU kumulativno ulaganje na kraju godine 2017.-2020. godine u milrd.USD

Izvor: UNCTAD statistics

Gledajući učešće SDU koje se kreće između 2,2% i 2,8% u BDP-u Bosne i Hercegovine (prije izbijanja pandemije), može se zaključiti da je nedovoljno i da taj procenat učešća ne može biti značajniji pokretač i nosilac budućeg privrednog razvoja zemlje. Poredeći učešće SDU u BDP sa susjednom Srbijom gdje je procenat učešća i to u 2020.godini bio 6,3% ili Albanijom sa 7,6% učešća evidentno je da je Bosna i Hercegovina mora posvetiti pažnju iznalaženju načina da postane privlačnija za strane tokove kapitala.

Grafikon 22: SDU procenat od BDP u 2016.-2020. godini

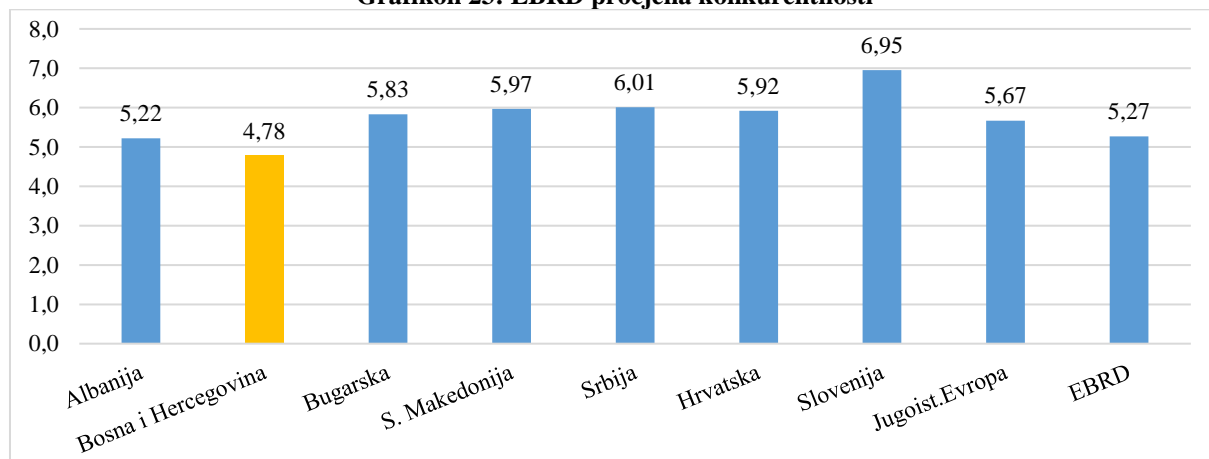
Izvor: Unctad statistics

Prema izvještaju Evropske komisije¹⁶ Bosna i Hercegovina je u 2020. godini postigla ograničen napredak. Kašnjenje u formiranju vlade i nedovoljna saradnja u entitetskim i državnim nivoima paralizirali su napredak ka poboljšanju poslovanja u okruženju, uključujući procedure za ulazak i izlazak sa tržišta, vladavina zakona i nadzorne i regulatorne institucije.

Saradnja i koordinacija među entitetima u zemlji su se pogoršali što je dodatno usporilo usklađenost zemlje sa kriterijumima za pristupanje EU. Sveukupno, kvalitet obrazovanja ostao je nizak, dok su mjere za poboljšanje transportne i energetske infrastrukture i dalje nedovoljne. Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi uspostavljanja funkcionalne tržišne ekonomije a napredak nije postignut u brojnim poglavljima pravne stečevine EU.

U izvještaju „Transition report 2020-2021“ Evropske banke za obnovu i razvoj (u daljnjem tekstu EBRD¹⁷) kao jedan od najvećih prioriteta se navodi nastavak procesa potrebnih započetih strukturalnih reformi uz poboljšanje poslovnog okruženja. Pored privatizacije i transformacije velikih kompanija koje su u većinskom državnom vlasništvu, naglašava se i potreba nastavka reforme u pravcu smanjenja prevelikog sistema javne uprave. Trenutne stope privrednog rasta su nedovoljne da bi Bosna i Hercegovina uhvatila brži korak u približavanju EU. Prema procjeni konkurentnosti EBRD-a, Bosna i Hercegovina je najlošije regionalno rangirana u poređenju sa ostalim zemljama u regionu (sa sličnim socioekonomskim nasljeđem).

Grafikon 23: EBRD procjena konkurentnosti

Izvor: EBRD, Transition report

Indeks ekonomskih sloboda (Index of economic freedom „The Heritage Foundation“) u posljednjem izvjetaju za 2021. godinu je Bosnu i Hercegovinu rangirao u takozvanoj „umjereno slobodnoj“ kategoriji na 82. mjesto od 169 zemalja. Gledajući zemlje u regionu Bugarska je na 35. mjestu, Srbija je na 54. mjestu, Albanija na 66. mjestu. Najbliže Bosni i Hercegovini su rangirane Hrvatska na 79. mjestu i Crna Gora na 80. mjestu.

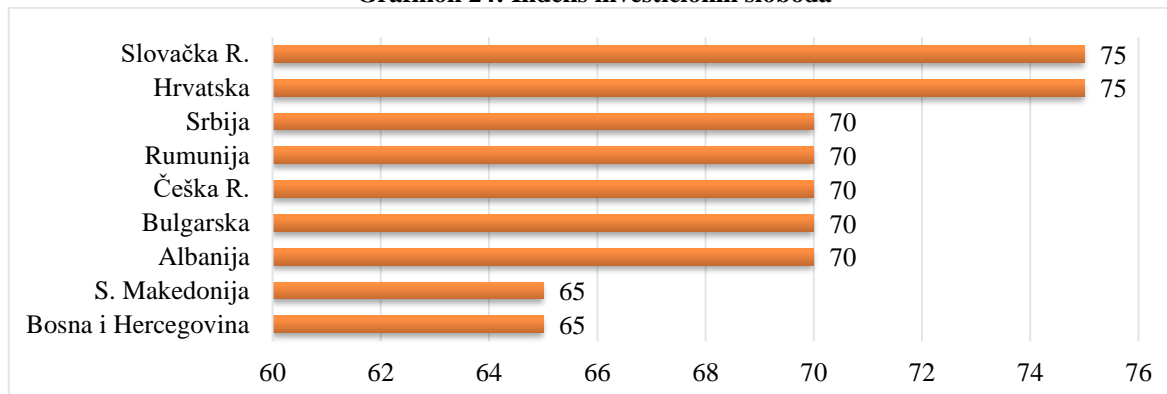
Glavne prepreke i nedostaci se nisu promjenili u odnosu na prethodni izvještaj u kojem se navode podjeljenost zemlje na dva entiteta, kašnjenje u formiranju vlasti te usporen proces provođenja reformskih procesa ka pristupanju EU. Posebno se naglašava neefikasan pravni sistem podlozan političkim uticajima praćen neadekvatnom borbom protiv korupcije¹⁸. Pored toga još navode teškoće pri registraciji vlasništva pri pokretanju poslovanja, te komplikovana pravna i regulatorna procedura za ulazak stranih investitora na tržište. Iako bankarskim sistemom, (koji je stabilan) dominiraju banke u stranom vlasništvu i dalje egzistira značajan broj neadekvatnih kredita.

¹⁶ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/bosnia_and_herzegovina_report_2020.pdf.

¹⁷ <http://www.ebrd.com/countries>

¹⁸ <https://www.heritage.org/index/country/bosniaherzegovina>

Grafikon 24: Indeks investicionih sloboda

Izvor: Heritage fondacija

Jedan od bitnih pokazatelja za imidž i trenutno stanje u zemlji je svakako i ocjena tj. kreditni rejting jedne zemlje od strane certifikiranih kreditnih agencija. Standard & Poor's je zadržala isti kreditni rejting Bosni i Hercegovini ali je smanjila tj. promjenila izgled sa „B pozitivni izgledi“ na „B stabilni izgledi“. Kreditna agencija Moody's Investors Service nije mijenjala svoju ocjenu te je u februaru potvrdila Bosni i Hercegovini kreditni rejting „B3 sa stabilnim izgledima“.

Bosna i Hercegovina se zbog svog kreditnog rejtinga nalazi u grupi zemalja koje se smatraju neprivlačnim za investicije (tkz. grupa neinvesticionih zemalja¹⁹). Osim za investicije, kreditna ocjena zemlje je važan parametar i za određivanja cijene kapitala (kamatne stope) tj. mogućnosti dobijanja povoljnih kreditnih zaduženja. Promjena kreditnih izgleda sa pozitivni na stabilno od strane kreditne agencije S&P za Bosnu i Hercegovinu svakako neće doprinijeti da se trenutni položaj unaprijedi. Također su i u zemljama iz okruženja (Bugarska, Srbija i C. Gora) kreditni izgledi promijenjeni na stabilno. Interesantno je da je i pored krize u 2020. godine unaprijeđen kreditni rejting Sloveniji, Bugarskoj i Hrvatskoj od strane kreditne agencije Moody's.

Tabela 2: Kreditni rejting Bosne i Hercegovine i zemalja u okruženju na kraju 2021. god.

Zemlja	S&P	S&P	Moody's	Moody's
Slovenija	AA-	stabilno	Baa1/A3	Pozitivno/stabilno
Rumunija	BBB-	negativno	Baa3	Stabilno/negativno
Bugarska	BBB	Pozitivno/stabilno	Baa2/Baa1	Pozitivno/stabilno
Hrvatska	BBB-	stabilno	Ba2/Ba1	Pozitivno/stabilno
Srbija	BB+	Pozitivno/stabilno	Ba3	pozitivno
Crna Gora	B+	Stabilno/negativno	B1	negativno
Albanija	B+	stabilno	B1	stabilno
Bosna i Hercegovina	B	Pozitivno/stabilno	B3	stabilno

Izvor: CBBiH, S&P, Moody's

Možemo zaključiti da je Bosna i Hercegovina prema svim prethodno navedenim pokazateljima u nepromijenjenom položaju u odnosu na prethodni period, te da je i dalje po konkurentnosti slabije rangirana od većine zemalja u regionu što ima između ostalog posljedice i nizak SDU. Izbijanje pandemije COVID-19 i globalni šok nije poštedio ni Bosnu i Hercegovinu. Negativne posljedice po njenu konkurentnost i daljnji razvoj ekonomije još je uvijek teško procijeniti ali svakako da i pored registrovanog značajnog napretka ekonomske aktivnosti u 2021. godini postoji opasnost od daljnjeg pogoršanja konkurentne pozicije u regionu.

¹⁹ Izvor CBBiH „B“ i „B3“ špekulativna kreditna sposobnost, visok kreditni rizik.

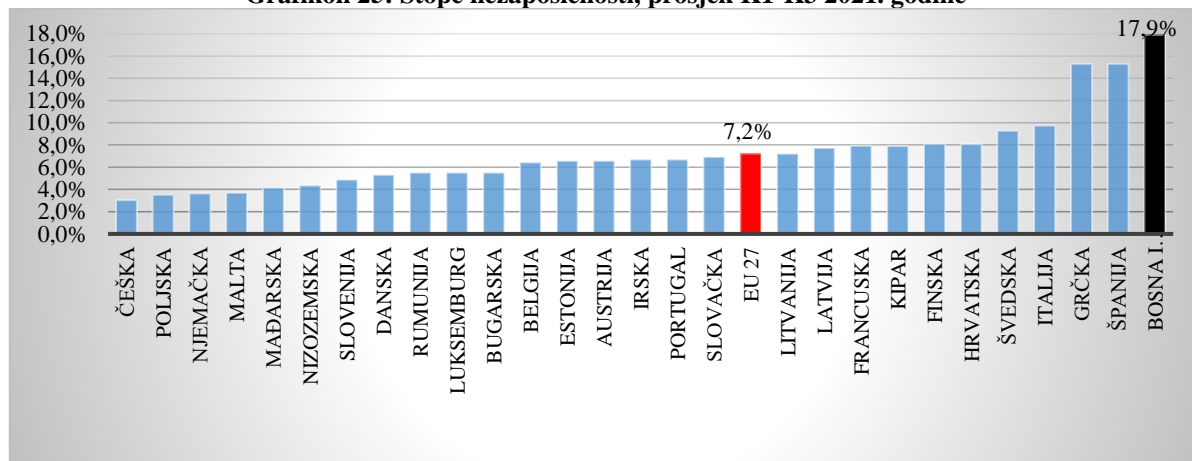
5. Konkurentnost tržišta rada, obrazovanje i kvalitet radne snage

Pojava pandemije virusa Covid19 u 2020. godini imala je globalni uticaj na život uz negativne posljedice na cjelokupnu ekonomiju. Kako su mnoge zemlje uvodile mjere da bi zaštitile zdravlje svojih građana (kroz ograničenu mobilnost), funkcioniranje tržišta rada bilo je limitirano. U mnogim sektorima poput trgovine, turizma, ugostiteljstva, industrije je evidentirana smanjena poslovna aktivnost, što je dovelo do neravnoteže između ponude i potražnje radne snage (smanjenje potrebe za radnicima). Zbog toga su mnogi radnici ostajali bez posla ili su preusmjereni na rad od kuće. Ako se uz sve navedeno doda da je tržište rada Bosne i Hercegovine i ranije bilo suočeno sa većim stopama nezaposlenosti i niskim stopama zaposlenosti evidentno je da tokom 2020. i 2021. godine nije moglo doći do poboljšanja konkurentne pozicije. Jedan od najvažnijih faktora konkurentnosti radne snage je obrazovanje odnosno kompatibilnost ponude i potražnje u pogledu znanja, stručnosti i sposobnosti.

Obrazovanje – kvalitet radne snage

Konkurentnost tržišta rada determiniše obrazovni sistem koji ima ključnu ulogu u kreiranju ponude radne snage. Neprilagođen i neadekvatan obrazovni sistem proizvodi radnu snagu koja ne odgovara potrebama na tržištu rada u pogledu znanja i stručnosti. Zbog toga nakon završenog školovanja obrazovani kadrovi često ne mogu naći zaposlenje i zadržavaju se duže na evidenciji zavoda za zapošljavanje. Osim opšteg znanja, javlja se potreba za specifičnim vještinama i kompetencijama. Nakon završetka školovanja mladi često nemaju iskustvo tj. osnovne vještine za obavljanje određenih poslova što često zahtijeva dodatnu edukaciju i/ili prekvalifikaciju i investiranje u ljudske resurse. Zbog spomenutog, važno je razviti programe cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih lica. Na to ukazuju i osnovni indikatori na tržištu rada. Visoke stope nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini, dužina čekanja zaposlenja samo su neki od pokazatelja da obrazovni sistem odnosno ponuda radne snage ne odgovara zahtjevima potražnje.

Grafikon 25: Stope nezaposlenosti, prosjek K1-K3 2021. godine

Izvor: Eurostat i BHAS, Anкета o radnoj snazi

Bosna i Hercegovina u periodu K1-K3 2021. godine bilježi visoku stopu nezaposlenosti (oko 17,9%)²⁰ koja nije samo posljedica pandemije i nalazi se uz najgore pozicionirane članice EU

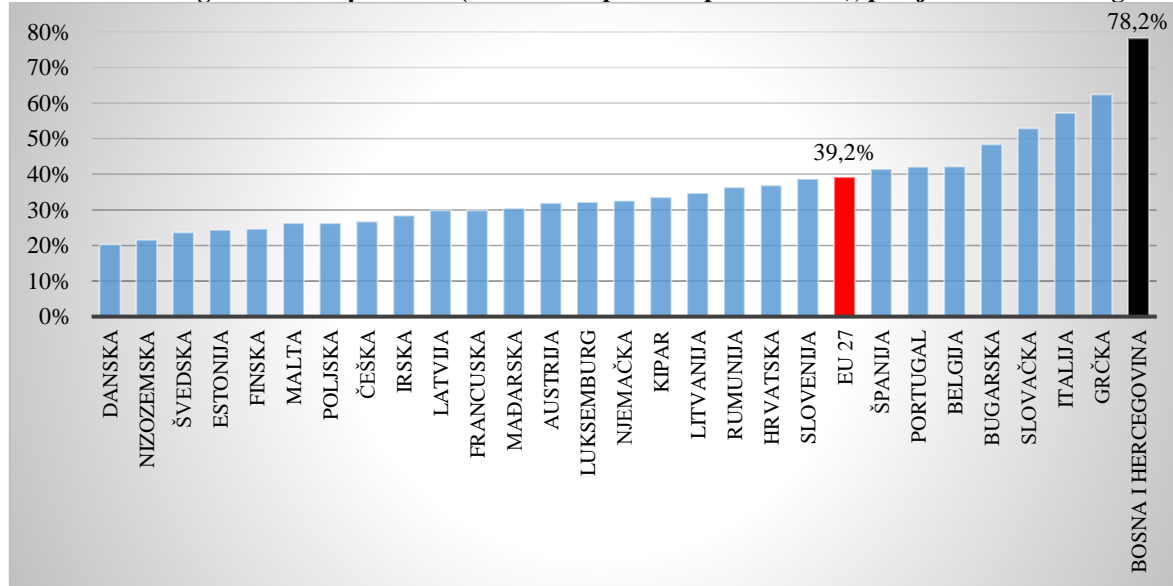
²⁰ Podatak je prosjek stopa nezaposlenosti Ankete o radnoj snazi u K1, K2 i K3 2021. godine. Stopa nezaposlenosti je udio nezaposlenih osoba u ukupnom aktivnom stanovništvu.

27. Najveće stope nezaposlenosti imale su Grčka i Španija (15,3%) što je mnogo više od prosjeka EU 27 (7,2%). Pored toga, bitno je uzeti u obzir da je stopa nezaposlenosti najveća među mladima (dob 15-24) koji uglavnom nemaju radnog iskustva odnosno nakon završenog školovanja nisu stekli tražene vještine na tržištu rada. Ovi podaci ukazuju da ponuda radne snage u Bosni i Hercegovini nije adekvatna i ne odgovara potpuno zahtjevima poslodavaca.

Slične rezultate je pokazala i analiza stopa zaposlenosti²¹. U EU 27 prosječna stopa zaposlenosti u periodu K1-K3 2021. godine je iznosila 68,1%. U Bosni i Hercegovini stopa zaposlenosti u periodu K1-K3 2021. godine bila je na izrazito niskom nivou u odnosu na prosjek EU 27 i iznosila je 48,3%²². Na taj način Bosna i Hercegovina se nalazi među zemljama EU 27 sa najnižim stopama zaposlenosti (Grčka 56,6%, Italija 57,8%).

Kvalitet obrazovnog sistema se takođe može posmatrati kroz dužinu trajanja²³ nezaposlenosti. U Bosni i Hercegovini oko 78% od ukupno nezaposlenih lica čeka posao dvanaest mjeseci i duže u periodu K1-K3 2021. godine. Posmatramo li obrazovnu strukturu nezaposlenih lica primjetno je da najveći broj nezaposlenih ima završenu srednju školu i specijalizaciju (oko 72%), a ostatak pripada licima sa sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem te završenom višom školom, fakultetom, magisterijem i doktoratom.²⁴ Bosna i Hercegovina se nalazi u grupi najlošije rangiranih zemalja u poređenju sa EU 27. U prosjeku EU 27 udio nezaposlenih koji čeka posao dvanaest mjeseci i duže je 39,2%. Među najlošije rangiranim su Italija (57,2%) i Grčka (62,4%).

Grafikon 26: Dugoročna nezaposlenost (u % od ukupno nezaposlenih lica), prosjek K1-K3 2021. godine

Izvor: Eurostat i BHAS, Anкета o radnoj snazi

Obrazovni sistem zasigurno doprinosi konkurentskoj poziciji svake zemlje. S tim u vezi korisno je posmatrati rang liste kvaliteta univerziteta, koje se publikuju svake godine, a rangiranje se vrši prema različitim kriterijumima. Prema posljednjim raspoloživim podacima nijedan univerzitet iz Bosne i Hercegovine se nije našao među prvih 1.000 najbolje rangiranih

²¹ Stopa zaposlenosti je udio zaposlenih osoba u ukupnom radno sposobnom stanovništvu. Stopa zaposlenosti u analizi obuhvata dob 15-64 godine kako za EU podatke tako i za Bosnu i Hercegovinu i prosjek je posmatranih kvartala.

²² Prosjek posmatranog perioda.

²³ U analizi su uzeta u obzir nezaposlena lica koja na zavodima za zapošljavanje provedu 12 mjeseci i više.

²⁴ U EU 27 udio broja nezaposlenih lica koji ima završenu srednju školu i specijalizaciju je oko 43,1% u K1-K3 2021. godine.

univerziteta u svijetu.²⁵ Poboljšanje obrazovnog sistema je dugoročan proces i Bosna i Hercegovina je na tom putu koji podrazumijeva implementaciju reformi kako u oblasti obrazovanja tako i drugim oblastima ekonomije koje direktno ili indirektno determinišu konkurentsku poziciju tržišta rada.

Produktivnost rada

S obzirom na to da Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine ne objavljuje podatak o produktivnosti rada, analiza produktivnosti rada je bazirana na posmatranju odnosa bruto domaćeg proizvoda (u daljem tekstu BDP) i broja zaposlenih lica kao manje adekvatnog pokazatelja.

Produktivnost je bitan pokazatelj ekonomskog razvoja i time značajno determiniše konkurentsku poziciju svake zemlje.²⁶ Međutim, evidentno je da je u 2020. godini uslijed širenja epidemije virusa Covid-19 došlo do pada ekonomske aktivnosti uz smanjenja broja zaposlenih lica. Ovakva dešavanja dovela su do izrazitog pada produktivnosti u gotovo svim zemljama Evropske unije a time i u Bosni i Hercegovini. Mnoge zemlje su pružale podršku preduzećima u cilju sprječavanja većih gubitaka.

Na grafikonu ispod se može vidjeti da je u periodu 2016-2020. godine nivo BDP/zaposlenom²⁷ oscilirao. U 2019. godini nivo BDP/zaposlenom u Bosni i Hercegovini bio je nešto veći u poređenju sa prethodnom godinom, zbog bržeg rasta BDP-a u odnosu na rast broja zaposlenih lica. U 2020. godini došlo je do pada BDP-a i broja zaposlenih lica što se odrazilo na produktivnost. Mnoga preduzeća su smanjila ili čak prekinula svoju poslovnu aktivnost uz istovremeno otpuštanje zaposlenih lica, pa je na taj način i produktivnost rada bila niža u poređenju sa prethodnom godinom.

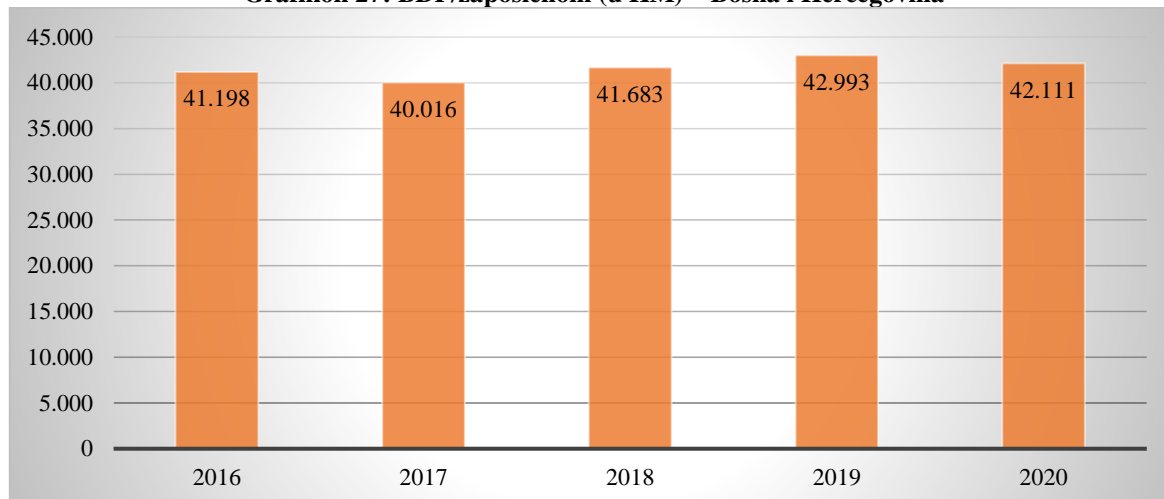
---

²⁵ Posmatrane rang liste u analizi su Šangajska lista (univerziteti su rangirani prema nekoliko pokazatelja akademskog ili istraživačkog učinka, uključujući alumni i osoblje koji su osvojili Nobelove nagrade i Fildsove medalje, visoko citirane istraživače, radove objavljene u Nature and Science, radove indeksirane u glavnim indeksima citiranosti i akademski učinak institucije po glavi stanovnika) i Webometrics (Ovaj sistem rangiranja mjeri koliko je univerzitet snažno prisutan na webu prema vlastitoj web domeni, podstranicama, bogatim datotekama, naučnim člancima itd. Centralna hipoteza ovog pristupa je da je prisustvo na internetu pouzdan pokazatelj globalnog učinka i prestiža univerziteta i kao takav indirektna način mjerenja svih misija univerziteta - nastava, istraživanje, transfer).

²⁶ Postoji mnogo različitih načina mjerenja produktivnosti (sa jednim ili više faktora) što zavisi od svrhe mjerenja produktivnosti ali i o dostupnosti podataka. Ipak, jedan od najčešćih načina je kroz bruto domaći proizvod (izražen u smislu standarda kupovne moći), u odnosu na broj zaposlenih ili broj radnih sati. U oba slučaja izražava se kao indeks. Visoki rast produktivnosti rada može odražavati veću upotrebu kapitala i/ili smanjenje broja radnika sa niskom produktivnosti. Pored toga visok rast produktivnosti rada može odražavati i opšte povećanje efikasnosti i inovacija. Unutar nacionalnih računa produktivnost rada se često definiše kao dodana vrijednost po zaposlenom.

²⁷ U analizi je korišten BDP (proizvodni metod) i broj zaposlenih lica prema saopštenjima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine.

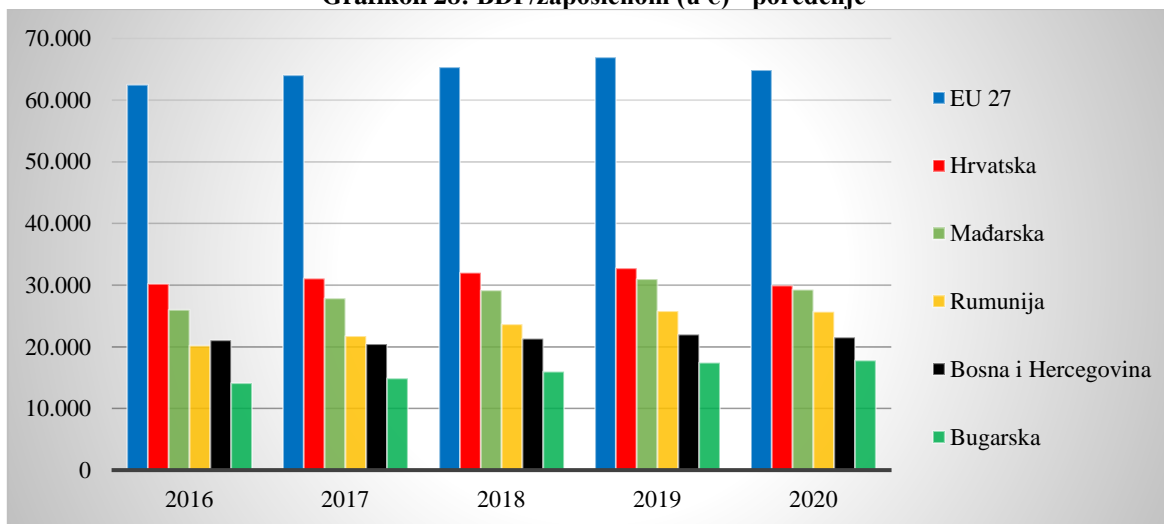
Grafikon 27: BDP/zaposlenom (u KM) – Bosna i Hercegovina

Izvor: BHAS, DEP kalkulacije

Bosna i Hercegovina u 2020. godini je zabilježila smanjenje BDP/zaposlenom, ali su na osnovu podataka Eurostat-a i mnoge zemlje EU takođe ostvarile pad istog. Međutim, u analizi pomenutih indikatora primjećuje se da je nivo BDP/zaposlenom u EU 27 i dalje daleko veći u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. Pored toga, posmatrajući BDP/zaposlenom u 2020. godini u zemljama EU 27 i poredeći ga sa Bosnom i Hercegovinom može se zaključiti da Bosna i Hercegovina spada u grupu zemalja sa najnižim BDP/zaposlenom. Bugarska, Rumunija, Mađarska i Hrvatska su zemlje EU koje u posmatranoj godini imale najniži BDP/zaposlenom. Na grafikonu ispod se može vidjeti da je Bosna i Hercegovina dostigla oko 1/3 prosjeka EU što je bio slučaj i prethodnih godina.

Grafikon 28: BDP/zaposlenom (u €) - poređenje

Izvor: EUROSTAT, DEP kalkulacije

Oblast trgovine i industrije su djelatnosti koje stvaraju najviše bruto dodane vrijednosti (u daljem tekstu BDV) u Bosni i Hercegovini ali i zapošljavaju najveći broj radnika. Sa aspekta produktivnosti naročito je bitno pratiti oblast prerađivačke industrije. Posmatrajući BDV/zaposlenom u prerađivačkoj industriji u 2020. godini primjećuje se da je Bosna i Hercegovina ostvarila nizak nivo u poređenju sa EU 27 odnosno da je dostigla oko 21% prosjeka EU 27. Pojedinačnim poređenjem sa zemljama EU u 2020. godini može se zapaziti da

se Bosna i Hercegovina nalazi u grupi zemalja sa najnižom BDV/zaposlenom u prerađivačkoj industriji (Bugarska oko 20% prosjeka EU 27, Hrvatska 32%, Rumunija 35%).

Zbog pandemije u 2020. godini većina zemalja je zabilježila pad produktivnosti rada (realna stopa promjene). Prema podacima EUROSTAT-a u EU 27 prosječna realna stopa produktivnosti rada bila je negativna i iznosila je 4,6% g/g (uz veće realno smanjenje BDP-a u odnosu na smanjenje broja zaposlenih lica). U posmatranoj godini najveći realni pad produktivnosti u zemljama EU 27 bio je u Malti, Grčkoj i Španiji, dok su jedino Irska i Litvanija uspjele da zadrže pozitivan realni rast produktivnosti rada (grafikon ispod). U Bosni i Hercegovini realna stopa promjene BDP/zaposlenom u 2020. godini iznosila je -2,2%.²⁸

Grafikon 29: Realni rast produktivnosti rada u 2020. godini

Izvor: EUROSTAT, DEP kalkulacije

Zasigurno da je pandemija u 2020. godini ostavila traga na produktivnost rada. Međutim, da bi povećala produktivnost Bosna i Hercegovina u budućnosti mora jačati faktore među kojima su fizički kapital, nove tehnologije/inovacije, ljudski kapital (obrazovanje i specijalizacija radne snage). Adekvatnom kombinacijom pomenutih faktora dolazi do poboljšanja njihove sveukupne iskorištenosti, što na kraju vodi rastu produktivnosti rada.

6. Fiskalno opterećenje privatnog sektora

U razvijenim ekonomijama svijeta, privatni sektor predstavlja generator dugoročnog razvoja ekonomije. Odnosno, razvoj privatnog sektora igra ključnu ulogu u stvaranju ekonomskog rasta, zapošljavanja i poboljšanja uslova života (redukovanje siromaštva). Omogućava vladama zemalja u razvoju da ostvare rast poreskih prihoda, čime se doprinosi finansiranju širih razvojnih strategija i projekata, podstiče preduzetništvo i uređenje privrede. U Bosni i Hercegovini privatni sektor je nedovoljno razvijen i često nailazi na poteškoće da ostane konkurentan i produktivan, dok, sa druge strane, javni sektor ima veliko učešće. Sektor privatnih preduzeća u Bosni i Hercegovini je mali (15% radno sposobnog stanovništva radi u formalnom privatnom sektoru), dok u javnom sektoru radi oko 1/3 ukupnog broja zaposlenih.²⁹ Uz to, privatni sektor ima problem sa slabom kapitalizacijom i izložen je snažnim ekonomskim i pandemijskim šokovima. Jedan od razloga visokog udjela javnog sektora u strukturi BDP-a u

²⁸ Izračunato kao odnos realnog rasta bruto domaćeg proizvoda i rasta broja zaposlenih lica (izraženim u indeksima).

²⁹ Zajedničke socio-ekonomske reforme 2019-2022.

Bosni i Hercegovini jeste i samo ustavno uređenje države. Javni (vladin) sektor, pored institucija na državnom nivou, čine dva entiteta (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) i Brčko distrikt³⁰. Iz ovakvog uređenja i slijedi visok stepen javne potrošnje. Bosna i Hercegovina je fiskalno decentralizovana zemlja u kojoj svaki nivo vlasti samostalno donosi vlastitu fiskalnu politiku. Glavni cilj fiskalne politike svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini, jeste jačanje fiskalne stabilnosti i njene održivosti kao glavnog faktora ukupne makroekonomske stabilnosti, uz jačanje privredne aktivnosti i konkurentnosti ekonomije. I dalje ključne prepreke za rast i konkurentnost iz domena javnih finansija, koje prepoznaju i institucije na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, kao i različite međunarodne institucije koje se bave konkurentnošću navode probleme koji su spominjani ranije u ovom ili sličnim izvještajima. Neki od njih su: visoka opterećenja na rad (posebno visoki socijalni doprinosi), veliki broj neporeskih davanja, problemi sa finansiranjem pojedinih sektora (npr. zdravstvo, koji stvara novi dug, na već akumulirani dug iz ranijih perioda), slaba likvidnost javnih preduzeća, kao i visok udio sive ekonomije, neefikasan javni sektor. Naravno, ovde ne treba izostaviti ni negativne posljedice koje su najviše pogodile realni sektor, ali i budžete na svim nivoima vlasti, usljed pandemije izazvane korona virusom u toku 2020. godine. Proglašenje pandemije Covid-19 je dodatno naglasilo već postojeće strukturne slabosti Bosne i Hercegovine u pogledu otvaranja novih radnih mjesta kao i konkurentnosti preduzeća.

Sa pojavom pandemije, kao što je već ranije rečeno, ugroženo je i poslovanje privrednih subjekata. Na to ukazuju i sprovedene ankete od strane Udruženja poslodavaca u oba entiteta. Veliki broj preduzeća (oko 1/3), obuhvaćenih istraživanjem, je smanjio broj zaposlenih u fazi u kojoj su mjere zatvaranja bile na snazi. Tokom ovog perioda, pred njih su stavljeni i izazovi kako da očuvaju svoju likvidnost, nabave sirovine za obradu, plate obaveze prema zaposlenim i prema dobavljačima i slično. Tu su im vlade pomogle donošenjem seta mjera za ublažavanje negativnih efekata nastalih usljed pandemije.

Prema posljednjem izvještaju Svjetske banke (Doing Business) za 2020. godinu Bosna i Hercegovina po visini poreskih opterećenja je rangirana na 141. mjestu (od 190 ekonomija). U poređenju sa prethodnim izvještajem, u vezi sa lakoćom plaćanja poreza, Bosna i Hercegovina je nazadovala za dva mjesta. A nazadovanje je bilo prisutno u i periodu 2019/2018. godine. Dodjeljeni rang od strane Svjetske banke u poređenju sa ekonomijama iz okruženja i regionalnim prosjekom pruža korisne informacije u procjeni poreskog opterećenja u Bosni i Hercegovini. Ovo takođe ukazuje i na činjenicu da je sistem plaćanja i povrata poreza u Bosni i Hercegovini administrativno komplikovan. Bosna i Hercegovina i dalje ima preveliki broj složenih i skupih administrativnih procedura prilikom registracije preduzeća, koje takođe negativno utiču na poslovno okruženje, te stvaraju prepreke za ulazak i izlazak na tržište ali i ekonomski rast. Lakoća poslovanja mjeri visinu obaveza po osnovu poreza i doprinosa koje preduzeće srednje veličine mora platiti na godišnjem nivou, kao i administrativne komplikacije i poteškoće prilikom plaćanja poreza i doprinosa. A to znači da u prosjeku, preduzeća izvrše 33 plaćanja poreza tokom godine, potroše 411 sati na podnošenje naloga za plaćanje, pripremu i plaćanje poreza, doprinosa i drugih obaveza, a plate poreze, takse i doprinose na teret poslodavca u iznosu od 23,7% od ostvarene dobiti, gdje je indeks povrata poreza 47,7%. Ovi pokazatelji se godinama unazad nisu mijenjali, što ukazuje da uprkos usvajanju zakona i drugih pravnih akata nedostaje njihova primjena, a i da reforme koje su sprovedene nisu dovoljne da bi se ostvario napredak. Bosna i Hercegovina je daleko iza zemalja iz okruženja, koje su ubrzale

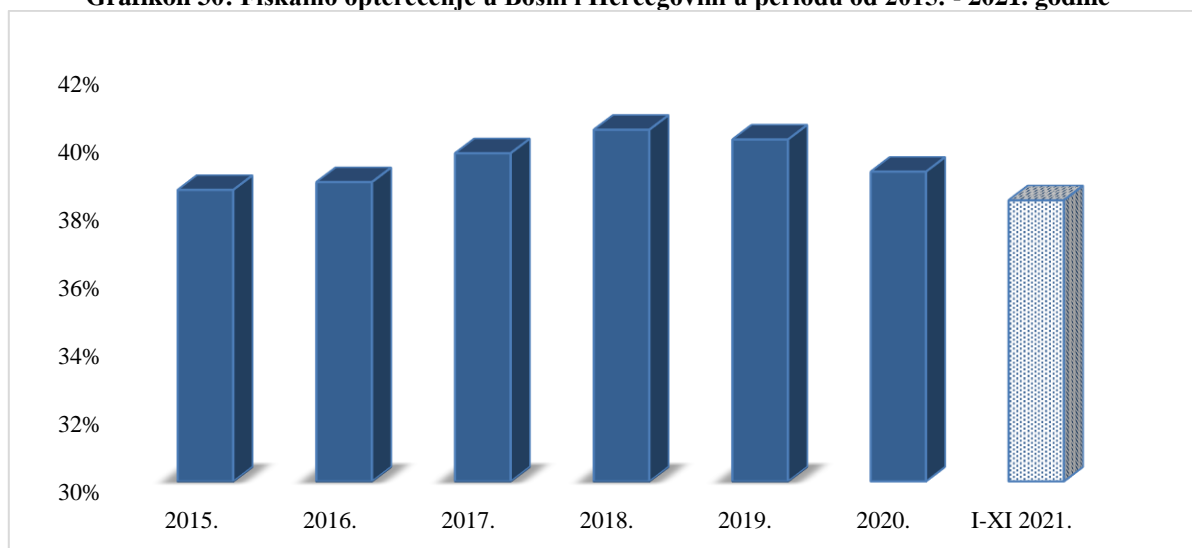
---

³⁰ U Federaciji Bosni i Hercegovini postoji 10 kantona, od kojih svaki ima izvršne, zakonodavne i sudske strukture upravljanja i čine ih 79 opština i čak 35 vanbudžetskih fondova. Republika Srpska je podijeljena na 63 opštine i 6 vanbudžetskih fondova U Distriktu Brčko trenutno postoje 2 vanbudžetska fonda.

i olakšale plaćanje poreza i pojednostavile proceduru plaćanja kroz uvođenje elektronskog plaćanja. Ovo je takođe otežavajuća okolnost za privlačenje novih investicija i novih investitora, čije bi djelovanje na prostoru Bosne i Hercegovine značajno doprinijelo porastu zaposlenosti, kao i rastu ekonomske aktivnosti.

Visina poreskog opterećenja neke zemlje u poređenju sa drugim zemljama od velikog je značaja kako za fiskalnu politiku zemlje, tako i za poreske obveznike i investitore (postojeće i potencijalne). Ako se posmatraju samo poreske stope pojedinačno, onda se uočava da je u Bosni i Hercegovini relativno nisko poresko opterećenje. Ali ako se posmatraju ukupni porezi, doprinosi i ostali nefiskalni izdaci, Bosna i Hercegovina ima sličnu visinu poreskog opterećenja mjerenu odnosom ukupnih poreza i BDP-a sa upoređenim zemljama. Indikator odnosa između ukupnih poreza i BDP-a daje bolju sliku o fiskalnom opterećenju u privredi i odgovara ukupnom fiskalnom opterećenju zemlje. Kako se kretalo fiskalno opterećenje u Bosni i Hercegovini, po godinama, može se vidjeti iz grafikona ispod.

Grafikon 30: Fiskalno opterećenje u Bosni i Hercegovini u periodu od 2015. - 2021. godine³¹

Izvor: DEP, CB BiH, UIO BiH, BHAS, entitetske poreske uprave

Sa grafikona iznad jasno se može vidjeti da je tokom 2020. godine, ukupno fiskalno opterećenje u poređenju sa 2019. godinom, zabilježilo smanjenje (0,9 p.p.). Ovakav broj jasno ukazuje na negativne posljedice koje su zadesile privredu Bosne i Hercegovine, usljed pandemije izazvane virusom korona. Sa pojavom virusa korona, te mjera zatvaranja i ograničenja, kako na globalnom tako i na lokalnom nivou došlo je do značajnog pada privredne aktivnosti. Najveći pad privredne aktivnosti zabilježen je u industriji i uslugama, gdje je i najveći broj zaposlenih lica. Entitetske vlade su donijele određeni set mjera kako bi se ublažile ekonomske posljedice nastale sprovođenjem mjera za sprečavanje širenja zaraze virusom korona, a koje su dovele do otežanog poslovanja privrednih subjekata. Te mjere se odnose na: produženje roka za podnošenje godišnjih poreskih prijava, produženje roka za izmirenje poreskih obaveze, kao i neke druge mjere koje su povezane za oblasti poreza i doprinosa. Takođe, treba naglasiti i mjeru koja se odnosi na podršku privrednim subjektima s ciljem očuvanja zaposlenosti, a koja obuhvata: isplatu obaveze za poreze i doprinose na plate za mart, april i maj 2020. godine samostalnim preduzetnicima kojima je u navedenim mjesecima zabranjeno obavljanje djelatnosti, isplatu najniže plate sa doprinosima njihovim zaposlenim. Dalje, dodjeljena su

³¹ Fiskalno opterećenje za 2021. godinu obuhvata podatke o porezima, doprinosima i neporeskim prihodima za jedanaest mjeseci tekuće godine.

novčana sredstva poslovnim subjektima i preduzetnicima koji su djelimično prestali sa radom ili su imali smanjen obim poslovanja tokom aprila mjeseca 2020. godine. Kroz donesene mjere pružena je podrška i privrenim subjektima u oblasti međunarodnog prevoza lica u drumskom saobraćaju i pružanju aerodromskih usluga, ugostiteljima koji pružaju uslugu smještaja i turističkim agencijama. Podrška oporavka privredi u Republici Srpskoj se sprovodi kroz Fond solidarnosti za obnovu Republike Srpske, a u Federaciji Bosne i Hercegovine kroz Garancijski fond Federacije Bosne i Hercegovine. Na osnovu raspoloživih podataka o direktnim i indirektnim porezima i doprinosima, za jedanaest mjeseci 2021. godine, a koji čine oko 90% ukupnih javnih prihoda, uočava se da je fiskalno opterećenje za taj period iznosilo 38,2% BDP-a.

Sa početkom 2020. godine donesene su i neke izmjene iz oblasti direktnih poreza i doprinosa. U Federaciji Bosne i Hercegovine Zavod za PIO/MIO je postao budžetski korisnik. U Republici Srpskoj su povećane plate zaposlenima u organima javne uprave kroz uvećanje platnih koeficijenata. Usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak, a koji se odnosi na ostvarivanje prava na oslobođanje i odbitak od poreske osnovice poreza na dohodak, po osnovu uplate penzijskog doprinosa za dobrovoljno penzijsko osiguranje. Takođe, usvojen je i Zakon o izmjenama zakona o doprinosima, a koji se odnosi na izmjenu stope doprinosa za dječiju zaštitu (sa 0,8% na 0,6%), gdje se zbirna stopa doprinosa smanjuje sa 33,0% na 32,8%. Takođe, sa početkom 2020. godine, najniža plata je povećana sa 450 KM na 520 KM. I u toku 2021. godine, donijet je set zakona koji bi trebali da doprinesu privrednom rastu i platama zaposlenih.³²

Sa ciljem stimulisanja zapošljavanja adekvatne stručne radne snage u radno-intenzivnim i niskoakumulativnim djelatnostima koje su pretežno orijentisane na izvoz, odnosno jačanje konkurentnosti na inostranom tržištu (tekstilna, kožarska i industrija obuće), te stvaranju uslova za veće privlačenje investitora u ovaj sektor, Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine je početkom decembra 2020. godine, usvojio Prijedlog zakona o izmjeni Zakona o doprinosima (član 20a).³³

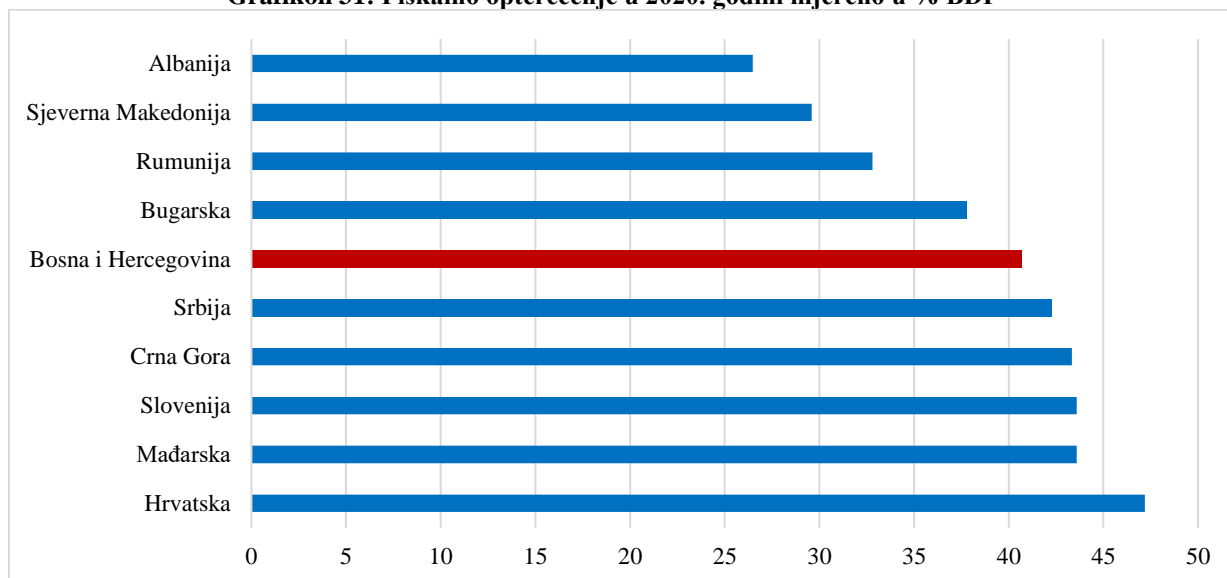
---

³² Vlada Republike Srpske, na 122. sjednici, održanoj 20.05.2021. godine, po hitnom postupku, utvrdila Prijedlog zakona o platama zaposlenih lica u javnim ustanovama u oblasti zdravstva, visokog obrazovanja i studentskog standarda, zaposlenih u osnovnim i srednjim školama i dačkim domovima, zaposlenih u oblasti kulture, zaposlenih u Ministarstvu unutrašnjih poslova i zaposlenih u institucijama pravosuđa Republike Srpske. Ovim zakonom predlaže se povećanje osnovnih ličnog odbitka sa dosadašnjih 6.000 KM na 8.400 KM na godišnjem nivou, odnosno 700 KM na mjesečnom nivou, te povećanje ličnog odbitka za izdržavanje članova porodice sa dosadašnjih 9000 KM na 1.800 KM na godišnjem, odnosno sa 75 KM na 150 KM na mjesečnom nivou po svakom izdržavanom članu porodice. Najniža plata povećava sa 520 KM na 540 KM.

³³ Ovaj član propisuje plaćanje doprinosa na povlaštenu osnovicu, koju čini proizvod prosječne plate i koeficijenta 0,29, ukoliko se zaposlenom isplaćuje mjesečna plata u visini do 60% prosječne mjesečne neto plate u Federaciji Bosne i Hercegovine. Cilj je stimulisanje zapošljavanja potrebne stručne radne snage u radno-intenzivnim i niskoakumulativnim djelatnostima koje su pretežno orijentisane na izvoz (više od 90%), odnosno jačanje konkurentnosti na inostranom tržištu, prvenstveno u tekstilnoj, kožnoj i industriji obuće, kao i stvaranju uslova za veću zainteresovanost za investicijska ulaganja u ovaj sektor.

Grafikon 31: Fiskalno opterećenje u 2020. godini mjereno u % BDP

Izvor: Eurostat, ministarstva finansija prikazanih zemalja

U poređenju sa prethodnim izvještajem, i poređenjem sa zemljama prikazanim na grafikonu iznad, uočava se da Bosna i Hercegovina ima sličnu visinu poreznog opterećenja mjerenu odnosom prema BDP-a. I dalje u pogledu pojedinačnih poreskih stopa, Bosna i Hercegovina ima relativno nisko poresko opterećenje u odnosu na zemlje iz regiona, zbog nižih stopa poreza. Ako se posmatra fiskalno opterećenje prema vrstama poreza, Bosna i Hercegovine je najviše opterećena indirektnim porezima (20,4% BDP-a) na kraju 2020. godine, iako ima najnižu stopu PDV-a u odnosu na upoređene zemlje. Slijedi opterećenje socijalnim doprinosima sa 14,9% BDP-a za 2020. godinu, jer u poređenju za prikazanim zemljama Bosna i Hercegovina ima najvišu zbirnu stopu doprinosa. Stopa poreza na dohodak i dobit je i dalje 10%, i među manjim je stopama u poređenju sa prikazanim zemljama. Primjera radi, prosječna stopa poreza na dohodak za sve prikazane zemlje je 13% i kreće se u intervalu od 9% do 19. Prosječna stopa poreza na dobit je 18% (9% - 50%).